

JMG

Examensarbete i medie-
och kommunikationsvetenskap

2015-05-29

Institutionen för journalistik
medier och kommunikation
www.jmg.gu.se

”Vi vill inte skrämman konsumenterna, men det skadar inte att bli mer medveten”

En studie av dagstidningarnas gestaltning av
kemiska hälsorisker i livsmedel under 2000-talet

Författare: Alina Avdic och Elin Heikinpieti
Handledare: Marie Grusell
Kursansvarig: Malin Sveningsson

GÖTEBORGS UNIVERSITET
JOURNALISTIK, MEDIER OCH KOMMUNIKATION

ABSTRACT

Titel: *"Vi vill inte skrämma konsumenterna, men det skadar inte allt bli mer medveten"*
– En studie av dagstidningarnas gestaltning av kemiska hälsorisker i livsmedel under 2000-talet.

Författare: Alina Avdic och Elin Heikinpieti

Kurs: Examensarbete i Medie- och kommunikationsvetenskap. Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, JMG, Göteborgs universitet.

Termin: Vårterminen 2015

Handledare: Marie Grusell

Antal ord: 18 887

Antal sidor: 53 (inkl. referenser och bilagor)

Syfte: Syftet för studien är att *undersöka hur dagstidningar gestaltar kemiska hälsorisker i livsmedel.*

Metod: En kvantitativ och en kvalitativ innehållsanalys av artiklar i dagstidningarna Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet.

Material: Den kvantitativa innehållsanalysen baserades på 556 artiklar publicerade i dagstidningarna Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet från år 2000 fram till och med år 2014. För den kvalitativa innehållsanalysen användes 40 utvalda artiklar från tidsperioden.

Huvudresultat: Studien visar att dagstidningarnas gestaltning av kemiska hälsorisker i livsmedel under 2000-talet har präglats av en saklig, informativ och balanserad rapportering med tillförlitliga och tydliga källhänvisningar. Dagstidningarna efterlever därmed de ideal, uppgifter, krav och regler de förväntas följa och uppfyller således också sin informativa och demokratiska funktion i samhället. Oklart är dock huruvida funktionerna även uppfylls vid faktiska, akuta och problematiska hälsorisker, då vår studie kunde tyda på hur en alarmerande gestaltning ofta förekom vid epicentrumet av 2000-talets mest uppmärksammade hälsorisker. En upptäckt som även har konstaterats som gällande i tidigare genomförda fallstudier av tidningars rapportering om hälsorisker. Likväl bidrar den generella sakliga gestaltningen med positiva följder för allmänhetens riskperception, myndigheters arbete och tidningarnas *ethos*. Diskussion kan dock föras kring den potentiellt negativa inverkan av mängden publicerade artiklar om ämnet, källornas agendor för egenintressen och den låga förekomsten av en granskande och kritisk journalistik.

Nyckelord: *dagstidningar, gestaltning, kemiska hälsorisker, kemikalier, livsmedel, framing, retorik, berättartekniker, källor*

EXECUTIVE SUMMARY

Risks have always been a natural element in society, though today we live in a society that is termed risk society. The society has developed from being an industrial society, where the central goal was to master the nature, to a reflexive society where we now have to handle the negative consequences that the industrial society has created. Reportings on natural disasters, pollutions and different kinds of health risks are of frequent occurrence in the newspapers. One of these commonly reported health risks is about chemicals in our food. At the same time as we have an increased amount of chemicals in our food, due to the global development on the food-market with greater demands of intensive stock farming, long distance transportation of food etc., public health diseases caused by chemicals are increasing.

Today's society is also a mediated society, which means that it is the media that to a large extent provides the citizens with information about different issues concerning the society, everyday occurrences and circumstances. The media and their reports are expected to follow demands, tasks, regulations, ideals and norms regarding what they are supposed to report about and how to report it. Though changes in the media landscape have contributed to an increased competition between different media, which have lead up to that journalists have been forced to renounce from the norms and regulations regarding the journalistic tasks and ideals as well as being critic of the sources.

Previous national and international research regarding newspapers reporting on health risks has found that *how* the news report about health risks, takes precedence over *what* actually is being told. An objective and informative reporting has to give way to an alarming, sensational, exaggerated and sometimes incorrect reporting. The problems is the fact that media's reportings of risks have an influence on the public risk perception and on how authorities and other main figures manage the risk. The fact that the media is the public's principal information- and newsintermediary makes the situation even more problematic.

Set out from this problematization, the purpose of this study is to; *inquire how daily papers report on chemical health risks in food*. In order to fulfil this purpose, the following issues have been identified; 1) what characterizes the daily papers reporting on chemical health risks in food? 2) how is media dramaturgy used in order the report on chemical health risks in food? 3) how do the articles express the source of the information?

The study is based on a quantitative and a qualitative content analysis of articles published in the Swedish daily papers Dagens Nyheter and Svenska Dagbladet. The quantitative content analysis is based upon 556 articles published from the year of 2000 to 2014 inclusive. For the qualitative content analysis 40 articles was strategically selected from the same period. The theories upon which the study is based are the theory of framing, rhetoric and media dramaturgy.

The main result of the study is that the reportings in the daily Swedish papers during the 21st century regarding chemical health risks in food, are in general characterized by an objective, well-founded and balanced reporting with reliable and distinct sources. Therefore the daily papers live up to the demands, tasks, regulations, ideals

and norms that they are expected to follow and thus they also fulfil their informative and democratic function in society. The general objective reportings contribute with positive effects for the public's risk perception, authorities' work and the daily papers' ethos. However, there are articles which are characterized by an alarming or ambiguous reporting. The alarming and ambiguous reportings were mostly present during some of the 21st century's most noticeable chemical health risks in food, which is a result in accordance with previous research in the field.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	1
2. DET MEDIERADE RISKSAMHÄLLET	3
Risk och risksamhället	3
Medierna i det medierade risksamhället	4
Dagstidningarna i det medierade risksamhället	5
3. STUDIENS RAMVERK	7
Tidigare forskning	7
Vidare forskning efterfrågas	7
Teoretiskt perspektiv	8
Framing – att välja vissa aspekter av en uppfattad verklighet	8
Berättartekniker – att förenkla eller dramatisera, det är frågan	9
Retorik – kommunikationens persuasiva element	10
Källorna – journalistikens grundstenar	11
Sammanfattning	12
4. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	14
5. METOD	15
Forskningsdesign	15
Urval – analysobjekt och tidsperiod	15
Steg 1 – kvantitativ innehållsanalys	16
Utformning av kodschema	17
Steg 2 – kvalitativ innehållsanalys	18
Utformning av protokoll	18
En kritisk granskning av vår studie	19
6. RESULTAT OCH ANALYS	21
1. Vad karakteriserar dagstidningarnas gestaltning av kemiska hälsorisker i livsmedel?	21
2. Hur används mediedramaturgiska grepp för att gestalta kemiska hälsorisker i livsmedel?	28
3. Hur uttrycker artiklarna vem som står bakom informationen om hälsorisken?	36
7. SLUTSATSER OCH DISKUSSION	41
REFERENSER	46
BILAGA 1 – KODSCHEMA	49
BILAGA 2 – PROTOKOLL	50
BILAGA 3 – ARTIKLAR TILL KVALITATIV INNEHÅLLSANALYS	53

1. INLEDNING

Cancerlarm om stekt mat (dn.se), *Larm om cancergift i baslivsmedel* (svd.se), *Den farliga maten: En av de största cancerorsakerna* (dn.se) och *Larm om cancergift i vanliga matvaror* (svd.se) var några av de rubriker vi kunde ta del av några timmar efter Livsmedelsverket och Stockholms universitets presskonferens om akrylamid i en rad olika livsmedel den 24:e april år 2002. Presskonferensen livesändes på svensk TV och hade lockat till sig omkring 150 journalister, vilket gjorde den till den största presskonferensen sedan Olof Palmes död 1986. På presskonferensen presenterades den nya upptäckten och resultatet offentliggjordes gällande vilka livsmedel och vilka märken som hade högst halt av det potentiellt cancerogena ämnet akrylamid. Följderna av hälsolarmet blev globala, omedelbara och intensiva.

Larmet uppmärksammades i internationell, nationell och regional press, fick publicitet i medicinska och vetenskapliga tidskrifter, fick Livsmedelsverkets hemsida att krascha, innebar krismöten för flera livsmedelskedjor samt livsmedelsproducenter och minskade chipsförsäljningen enbart i Sverige med 30-50 procent dagarna efter presskonferensen. Därtill påbörjade ett flertal myndigheter och hälsoorganisationer runt om i världen att bilda ett akrylamidnätverk för att ytterligare kartlägga och forska kring den nya upptäckten (Löfstedt, 2003). Kort tid därefter bytte dock de alarmerande, dramatiska och sensationella rapporteringarna karaktär och blev allt mer kritiska, ifrågasättande och skeptiska. Det kunde då konstateras att larmet hade varit överdrivet, oseriöst, dåligt underbyggt och felaktigt. Inga efterföljande studier kunde påvisa sambandet mellan akrylamid och cancer. Det största matlarmet i modern tid bistod följaktligen inte med några revolutionerande upptäckter, utan bidrog istället till att forskare, myndigheter och tidningar tappade tilltro och legitimitet hos allmänheten (Atterstam, 2007).

Ändå är det inte ovanligt att vi fortfarande får ta del av en alarmerande, intensifierad och dramatisk rapportering gällande kemiska hälsorisker i livsmedel. ”*Arsenik hittat i ris*” (svd.se), ”*Dödliga bakterier kan finnas i pålägg*” (dn.se), ”*Vindruvor och paprikor är rena giftcocktails*” (dn.se), ”*Kemikalier hittade i nio av tio frukter*” (svd.se), ”*Livsfarligt gift i svensk mat*” (svd.se) är bara ett axplock av de rubriker som går att hitta i de senaste årens rapportering i Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet. Huruvida dagstidningarna vill ta lärdom från tidigare händelser och se till att deras tilltro och legitimitet inte tar skada utav ytterligare felaktiga och överdrivna hälsolarm är upp till dem. Däremot finns det krav på tidningarna gällande såväl deras uppdrag som deras rapportering. Enligt pressutredningen är två av tidningarnas främsta uppgifter att informera och granska. Därutöver framhåller de lagar och föreskrifter som reglerar publicistiken att tidningarnas rapportering ska vara saklig och opartisk samt att innehållet ska vara sant och relevant (Hadenius, Weibull & Wadbring, 2011).

Med utgångspunkt i det nämnda har vår studie därför som syfte att undersöka *hur dagstidningar gestaltar kemiska hälsorisker i livsmedel*. Får artiklar med ett alarmerande och överdramatiserat innehåll företräde för informativa och sakliga artiklar? Eller är det kritiska artiklar som i störst utsträckning numera pryder dagstidningarnas innehåll om olika hälsorisker eller kanske artiklar med en lugnande och betryggande rapportering? Undersökningen är av betydelse att genomföra ur en medborgerlig synvinkel. Dels då medierna är medborgarnas främsta informations- och nyhetskällor vid risker, (Mral & Vigsø, 2014) dels då deras rapportering inverkar på hur medborgarna kan bedöma och hantera den aktuella risken (Nord & Strömbäck, 2005). Undersökningen är även av vikt ur ett samhällsligt perspektiv sett till det faktum att mediernas rapportering

även påverkar myndigheters och aktörers hantering av och agerande vid risker (Mral & Vigsø, 2014; Yanovitzky, 2002). Därtill tillskrivs undersökningen betydelse ur ett demokratiskt perspektiv då medierna förväntas efterleva de normer och regleringar som finns gällande de journalistiska uppdragen, god journalistik, källkritik och de journalistiska idealen.

För många rop om att vargen kommer, kan leda till en onödig och överdriven rädsla för kemikalier i våra livsmedel i allmänhet och för den personliga hälsan i synnerhet. Därtill kan för många överdrivna och felaktiga rop om vargen leda till att dagstidningarnas förtroende hos allmänheten skadas vilket i värsta fall kan leda till att tilltron är som minst när situationen väl är som allvarligast.

2. DET MEDIERADE RISKSAMHÄLLET

Risk och risksamhället

Risker har alltid varit ett naturligt inslag i människans vardag. Enligt Nationalencyklopedin är *risk* i allmän betydelse; "[...] en möjlighet att något önskat skall inträffa. Det kan röra sig om individuella risker, risker för samhället av social eller ekonomisk natur eller miljörisker" (ne.se). En risk kan därför beskrivas som händelser som kan drabba individer, grupper och samhällen på såväl kort som lång sikt. Risker kan vara välkända eller okända, synliga eller osynliga samt uppfattas som acceptabla eller oacceptabla (Nord & Strömbäck, 2005). Dagens riskscenario ser dock annorlunda ut gentemot tidigare epokers, framför allt på grund av den ökade produktionen och konsumtionen. Förr i tiden var det främst naturens krafter som orsakade risker för människan, medan det idag är människans egna aktiviteter som orsakar de största riskerna för människan själv (Sandberg, 2004). Enligt sociologen Ulrich Beck (2005) lever vi idag i ett risksamhälle som människan själv har skapat. Vårt moderna samhälle har gått från ett industriellt samhälle, där det centrala målet var att skapa rikedom genom att bemästra naturen, till ett reflexivt samhälle där man nu måste hantera de negativa konsekvenserna som det industriella samhället har gett upphov till, såsom förgiftade vattendrag, läckande kärnkraftverk, ozonhål och kemikalier i livsmedel.

Medierna gör oss ständigt påmind om att vi lever i detta risksamhälle. Vi får ofta ta del av rapporteringar om naturkatastrofer, miljögifter och inte minst om olika hälsorisker i våra livsmedel. Vi möts av såväl upprepade som uppmärksammade debatter om salmonella i kyckling, listeria i charkuterivaror, EHEC i grönsaker, campylobakterier i kött och E. coli i mjölk. Under de senaste åren har dock dessa larmrapporter om olika bakterier i våra livsmedel bytt ämnesområde till att allt mer handla om olika kemikalier. För samtidigt som den globala utvecklingen har bidragit till förbättrade metoder för att undersöka förekomsten av kemikalier i våra livsmedel, så har utvecklingen även bidragit till att andelen livsmedel med kemikalier de facto har ökat. Den allt mer expanderande, intensiva, påskyndade och prispressade boskapsuppfödning och spannmålsproducering har gett till följd en ökad användning av olika hormontillsatser samt bekämpnings-, flygbesprutnings-, växtskydds-, och konstgödningsmedel. Därutöver bidrar dagens globala transport av livsmedel att livsmedlen måste hållas färska under en längre period, vilket också har gett till följd en ökad mängd kemikalier och syntetiska tillsatser (Allan, 2002).

I den senaste rapporten från EFSA (2013) – den europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet, framkom det att mer än hälften av de 77 000 livsmedel som analyserades innehöll rester av kemikalier. Att mängden livsmedel med kemikalier ökar går även att utläsa i en av WHO:s senaste undersökningar där det dessutom framhålls hur vi samtidigt har en ökad andel sjukdomar och åkommor som orsakats av detsamma, exempelvis allergier och överkänslighet (Bergman et. al, 2013). Enligt den svenska befolkningen anses ökningen av kemikalier i våra livsmedel vara en av de farligaste förekomsterna för den personliga hälsan (Sandberg, 2004) och detta är även något som allt fler svenskar har valt att instämna i under de senaste åren (Jarlbro, 2010).

Medierna i det medierade risksamhället

Idag lever vi dock inte enbart i ett risksamhälle, utan vi lever även i ett samhälle där offentligheten är medierad, vilket innebär att det är medierna som i stor utsträckning förser medborgarna med information om olika samhällsfrågor, händelser och omständigheter. Medierna benämns ofta som en *tredje statsmaket* vars uppgift är att tillhandahålla informativt underlag till medborgarna, framförallt gällande nyhetsförmedling (Nohrstedt & Nordlund, 1993). *Hur* medierna sedan ska genomföra sin rapportering återfinns i de förordningar, lagar och föreskrifter som tillsammans reglerar publicistiken, såsom tryckfrihetsförordningen, radiolagen, sändningstillståndet för radio och tv samt spelreglerna för press, radio och tv. Här återfinns även de normer och ideal som medierna förväntas att förhålla sig, gällande att rapporteringen och dess innehåll ska vara sakligt, opartiskt, sant och relevant (Hadenius et al. 2011).

Under de senaste åren har det skett förändringar i medielandskapet, dels på grund av uppkomsten av ny teknik, dels på grund av nya strukturer och villkor för tv, radio och press (Ghersetti, 2004). Mediemarknadens allt färre restriktioner och reglerande lagar har öppnat upp för fler aktörer på marknaden och ett större medieutbud gällande kanaler, program och innehåll. Konsekvensen av den ökade konkurrensen på mediemarknaden är att medierna måste möta allt större ekonomiska krav. Produktionen måste vara så billig som möjligt samtidigt som den ska attrahera en så stor publik som möjligt, vilket exempelvis bidrar till att nyheter med ett sensationellt innehåll ges ett allt större utrymme. I det förändrade medielandskapet har därmed begreppen medielogik, nyhetsvärdering och nyhetsurval fått en allt mer betydelsefull roll (Johansson, 2004).

David Altheide och Robert Snows teori om medielogiken handlar om att en händelse inte nödvändigtvis blir en nyhet på grund av att den är av en särskilt viktig karaktär eller har ett viktigt innehåll, utan för att den uppfyller en del av de medielogiska kraven, det vill säga de villkor, normer och rutiner medierna arbetar utefter (Johansson, 2004). Det innebär exempelvis att händelser som snabbt går att dramatisera och konkretisera får företräde framför händelser som är mer abstrakta och komplexa. Det nämnda blir tydligt vid nyheter om samhällsrelaterade hot och risker, då det enligt medielogiken således är mer sannolikt att en nyhet om en dödlig sjukdom som har brutit ut på andra sidan jorden, får mer medieutrymme än all dagliga folkhälsoproblem i närheten, såsom fetma och ökad inaktivitet hos befolkningen (Nord, 2008). Nyhetsvärdering i sin tur handlar om hur olika händelser och företeelser värderas hos redaktionen, medan nyhetsurval istället fokuserar på vad som i slutändan faktiskt publiceras av medierna. De två olika aspekterna innebär att det inte är en självklarhet att en händelse med ett högt nyhetsvärde faktiskt publiceras (Strömbäck, 2009). All nyhetsrapportering är istället ett resultat av värderingar och olika urval. Nyhetsrapporteringen kan därmed inte ses som en direkt spegling av verkligheten, utan bör istället ses som ett resultat av en medveten nyhetsvärdering gällande vilka händelser som dels är mest intressanta att gestalta, dels passar in i den befintliga medielogiken (Nord, 2008.).

Enligt den svenska journalistprofessorn Håkan Hvitfelt (2003) ökar sannolikheten för att en nyhetsartikel ska produceras, presenteras och placeras på förstasidan och därmed bli huvudartikel, desto mer artikeln berör;

*”Politik, ekonomi samt brott och olyckor
och om det är kort geografiskt eller kulturellt avstånd till händelser och förhållanden
som är sensationella eller överraskande,
handlar om enskilda elitpersoner
och beskrivs tillräckligt enkelt
men är viktiga och relevanta, utspelas under kort tid men som del av ett tema,
har negativa inslag och har elitpersoner som källor.”*
(Hvitfelt, 2003:20)

Kommunikationsforskarna Shoemaker och Cohen (2006) väljer istället att framföra två kriterier som det mest avgörande för vilken uppmärksamhet en händelse får i medierna. Det första kriteriet handlar om hur pass starkt avvikande händelsen är och det andra kriteriet handlar om hur pass samhällsrelaterad händelsen är. Således är nyhetsvärdet som störst om händelsen är såväl avvikande som samhällsrelaterad, vilket ofta är gällande vid risker. Därtill anses händelser som upplevs vara nya och oväntade ha ett högre nyhetsvärde än de händelser som redan är kända. Det innebär exempelvis att en sjukdom som fågelinfluensan får ett högre nyhetsvärde, trots att den inte har orsakat dödsfall i Sverige, än redan vanliga företeelser i Sverige såsom dödsfall orsakade av alkoholpåverkade bilförare eller våld i hemmet. För att en händelse eller företeelse ska uppmärksammas av medierna, så måste den följaktligen uppfylla dels de mediologiska kraven, dels uppfylla något eller några av de kriterier gällande vad som är en nyhet av publiceringsvärde. Det innebär således att även risker, trots dess eventuella skadliga inverkan på personlig och samhällsrelaterad nivå, inte presenteras som nyheter om de inte innehåller några särskilda dramatiska inslag (Nord, 2008).

Dagstidningarna i det medierade risksamhället

Dagstidningarna, vilka är undersökningsobjekt för vår studie, är ett av de medier som har påverkats hårt av förändringarna i medielandskapet. Ända sedan 1990-talet har dagstidningarnas tryckta upplagor minskat på grund av den ökade konkurrensen mellan olika medier gällande publiken och annonsörer. Med hänsyn till dagstidningarnas utsatta situation kan det således vara eftertraktat att lyckas kombinera en billig produktionskostnad med ett innehåll som är intresse- och uppeendeväckande och lockar till sig en stor publik och därav också annonsörer. Bortsett från de tidigare presenterade förordningarna, lagarna och föreskrifterna som gäller för dagstidningar och övriga medier, så finns det dock fler bestämmelser för dagstidningarna att ta hänsyn till. I 1994-års pressutredning framhålls att två av tidningarnas främsta uppgifter är att informera och granska. Därutöver ska dessa uppgifter utföras enligt journalistisk etik, enligt kraven om källkritik – fakta ska ha en tydligt angiven uppgiftslämnare eller vara bekräftade på annat sätt, samt enligt kraven gällande objektivitet – presentationen ska präglas av sanning, relevans, balans och neutralitet (Hadenius et al. 2011). En allt för tillspetsad, överdriven och sensationell rapporteringen skulle följaktligen inte överensstämma med dessa bestämmelser och de övriga krav och regleringar som gäller för dagstidningar.

Likväl har den ökade konkurrensen mellan medieföretag och dagstidningar gett upphov till att tidningarna har tvingats att ge avkall på dels deras kvalitativa redaktionella moraler och värderingar, dels på de normer och ideal som journalisterna förväntas att förhålla sig till. Det nämnda har lett till att journalisterna stundtals brister i sina samhällsrelaterade uppdrag och de bestämmelser som deras

rapportering förväntas följa (Jarlbro, 2004). Billigt producerat samt uppseendeväckande och sensationellt innehåll får allt oftare företräde för ett granskande och fördjupat innehåll. Dagstidningarna är inte längre främst aktörer i det demokratiska samhället, utan är allt mer aktörer på den fria marknaden där medborgarna numera benämns som mediekonsumenter, där publicistiken har blivit till medieproduktion och där det som tidigare handlade om folkbildning idag handlar idag om underhållning (Ghersetti, 2004). Det nämnda blir problematiskt sett till det faktum att det är medierna, däribland dagstidningarna, som såväl underbygger som skapar en allmän medvetenhet och kunskap om olika hälsorisker i samhället samt förmedlar hur vi ska förhålla oss till dessa (Nord & Strömbäck, 2005). Att dagstidningar dessutom utgör en av de mediekällor som vi nästan uteslutande får vår information ifrån angående olika hälsorisker förstärker problematiken ytterligare (Mral & Vigsø, 2014).

3. STUDIENS RAMVERK

Tidigare forskning

Utifrån den tidigare nationella och internationella forskning som har bedrivits inom området tidningarnas hälsoriskrapportering, så går det att fastslå att individuella, institutionella, redaktionella, ekonomiska och marknadsmässiga faktorer i allt större utsträckning inverkar på hur riskrapporteringen tar sig till uttryck. *Vad* som berättas i ett nyhets sammanhang gällande en aktuell risk, får i flertal fall stå tillbaka för *hur* det berättas. En saklig, lugnande och informativ gestaltning får lämna företräde för en alarmerande, överdriven och stundtals felaktig rapportering bestående av sensationella rubriker samt negativa och dramatiska ordval. Det nämnda gäller vid epidemier såsom fågel- och svininfluensan samt mul- och klövsjukan och vid förekomsten av dioxin i fisk och kött (Andersson Odén, Ghersetti & Wallin, 2005; Andersson Odén & Ghersetti, 2010; Swinnen, McCluskey & Franken, 2005; Barnett et al., 2014). Den internationella forskningen har dessutom kunnat påvisa hur denna typ av rapportering även är densamma oavsett typ av tidning – dagstidning, kvällstidning eller nätupplaga. (Frewer, Rowe & Sjöberg, 2000; Swinnen, McCluskey & Franken, 2005; Barnett et al., 2014). I boken *Scared to death. The anatomy of a Very Dangerous Phenomenon* (2008) framhåller författarna Christopher Booker och Richard North att rapporteringen dessutom är densamma oavsett tidningens karaktär och status;

”Even apparently responsible papers [...] contribute to building up food scares. When the scare has run its course, they will argue against it. But when the scare dynamics is up and running, the quality press will join with the throng and become more tabloid than the tabloids.” (Booker & North, 2008)

Booker och Norths citat belyser följaktligen hur även de mest respekterade och seriösa elitidningarna anammar en alarmerande och sensationell journalistik vid rapportering om hälsorisker. Problematiken med att mediernas, och däribland dagstidningarnas, hälsoriskrapportering allt mer fungerar som megafoner för olika rikslarm, snarare än kritiska granskare av densamma (Sandberg, 2004) är det faktum att riskrapporteringen inverkar på allmänhetens riskperception. Internationell forskning visar på hur allmänhetens uppfattning och bedömning av den personliga och allmänna hälsoriskerna i stor utsträckning avgörs av mediernas rapportering av densamma (Coleman, 1993; Morton & Duck, 2001) Även Itzhak Yanovitzky (2002) framhåller hur mediernas riskrapportering inverkar på allmänhetens personliga och allmänna riskbedömningar, men påpekar att rapporteringarna har en indirekt påverkan, då de först och främst påverkar myndigheternas arbete och förebyggande aktiviteter, som i sin tur inverkar på allmänhetens riskuppfattning.

Vidare forskning efterfrågas

Trots att det har genomförts flertalet fallstudier inom området så efterfrågas fler. I rapporten *Hotfulla Nyheter* (2008) framhåller Lars Nord att det finns ett behov av att granska vilka källor och särintressen som kommer till tals i mediernas gestaltning av samhällsrelaterade hot och risker. Därtill efterfrågas vidare forskning av den svenska Krisberedskapsmyndigheten och av Nord tillsammans med kommunikationsforskaren Jesper Strömbäck. I forskningsöversikten *Hot på Agendan* (2005) valde kommunikationsforskarna därför att skapa en grund för vidare forskning ur andra empiriska, metodologiska och teoretiska aspekter.

Med utgångspunkt i denna efterfrågan vill vi med vår studie bidra med mer kunskap till forskningsfältet. Genom att undersöka dagstidningarnas rapportering av den ökande andelen kemikalier i livsmedel är vår förhoppning att bidra med en tämligen outforskad och intressant infallsvinkel. Med hjälp av ett metodologiskt tillvägagångssätt i två steg har vi även som önskan att vi med hjälp av en kvantitativ och en kvalitativ innehållsanalys ska kunna bidra med såväl en longitudinell överblick som en fördjupad och detaljerad inblick, gällande dagstidningarnas gestaltningar av hälsorisker i livsmedel. Genom att sammankoppla teorin om framing med teorier om berättartekniker, retorik och journalistiska källor är slutligen vår förhoppning att vi ska kunna bidra med kunskap ur ett bredare teoretiskt perspektiv.

Teoretiskt perspektiv

Det teoretiska perspektivet för vår studie grundas i teorier som berör det journalistiska innehållet och hur det kan ta sig till uttryck. Inledningsvis diskuteras teorin om framing som innefattar vad mediernas gestaltningsmakt innebär för såväl journalisten som publiken. Därefter presenterar vi de berättartekniker som medierna kan nyttja för att dels reducera informationsmängden, dels fånga och bibehålla publikens uppmärksamhet och intresse. Dessa bidrar med en inblick gällande hur informationen kan förändras för att å ena sidan förenklas, å andra sidan dramatiseras. För att få en fördjupad förståelse för hur dagstidningarnas texter konstrueras samt för hur man kan analysera densamma, så kommer vi därefter att diskutera teorin om retorik. Slutligen avslutas vår studies teoretiska perspektiv med förhållandet mellan journalisterna och de journalistiska källorna samt hur det inverkar på det journalistiska innehållet i allmänhet och vid kriser och hot i synnerhet.

Framing – att välja vissa aspekter av en uppfattad verklighet

Robert M. Entman (1993) är grundaren till framingteorin, en teori som innebär att medierna har en avgörande roll för hur allmänheten uppfattar olika frågor, händelser och företeelser och hur allmänheten sedan själv konstruerar sina egna uppfattningar om dessa. Teorin används ofta för effektstudier, men är även väl lämpad vid studier av mediernas innehåll. För att förklara innebörden av begreppet framing formulerade Entman följande definition;

”Att gestalta innebär att välja vissa aspekter av en uppfattad verklighet och göra dem mer framträdande i en kommunicerande text, på ett sätt som föreslår specifika problembeskrivningar, orsaksförklaringar, moraliska värderingar och/ eller sätt att lösa dem”
(översatt av Strömbäck, 2009)

Entman (1993) menade följaktligen att olika *frames* eller gestaltningar har olika funktioner, som innefattar att definiera problemet, identifiera problemets orsaker, att ge ett moraliskt omdöme om problemet samt att slutligen föreslå en lösning och förutse dess troliga effekter. En enda mening kan innehålla samtliga fyra gestaltningsfunktioner eller endast någon av dem. Vilka gestaltningsfunktioner som inryms i en mening är upp till avsändaren som kommunicerar budskapet och gestaltningen, men valet behöver inte nödvändigtvis vara medvetet utan kan även vara omedvetet. De olika gestaltningsfunktionerna manifesteras dels genom förekomsten eller avsaknaden av nyckelord, stereotypa beskrivningar, källor och meningar, som kan förstärka särskilda omdömen (Entman, 1993), dels genom att

information organiseras på olika sätt med hjälp av olika val gällande vinkel, fakta, källor, ord, attribut, perspektiv och betoningar (Strömbäck, 2009).

Framing handlar således om val av olika aspekter, vilket innebär att gestaltningar om ett och samma ämne kan se olika ut och därmed få olika innebörd. De olika valen av aspekter bidrar också till att gestaltningar kan utformas så att vissa aspekter blir mer framträdande och minnesvärda för publiken. Ju mer en särskild aspekt framhävs, desto större är möjligheten att mottagaren uppfattar informationen, förstår dess mening och minns den. Genom att aktivera särskilda idéer, värderingar och känslor hos publiken, så kan medierna följaktligen påverka hur publiken tänker om olika fenomen. Gestaltningar kan därmed vara medvetna försök till att påverka publiken och opinionen, men de kan även vara ett uttryck för kulturella värderingar, normer och myter (Strömbäck, 2009). I förhållande till vår studie är teorin således relevant för att dels få förståelse för hur mediernas gestaltningsfunktioner tar sig till uttryck, dels få förståelse för hur densamma kan inverka på hur publiken uppfattar en särskild fråga, händelse och företeelse i samhället.

Berättartekniker – att förenkla eller dramatisera, det är frågan

När medierna gestaltar samhällliga frågor, händelser och företeelser använder de olika berättartekniker för att bearbeta informationen. Berättarteknikernas funktion är att dels reducera rapporteringens informationsmängd, dels skapa en rapportering som fångar och bibehåller publikens uppmärksamhet och intresse. Ju mer rapporteringen kan utformas i enlighet med berättarteknikerna, desto större är chansen att rapporteringen kommer att bli uppseendeväckande och därav också publiceras (Johansson, 2004). Berättarteknikerna identifierades av sociologen Gudmund Hernes och nedan presenteras Bengt Johanssons (2004) beskrivning av dem;

Personifiering – Fokus ligger på enskilda och verkliga personer istället för på abstrakta sammanhang. Genom att personifiera en fråga eller en händelse görs den mer konkret, vilket kan underlätta för publiken att identifiera sig med frågan, händelsen eller med de personer som framträder i nyheten.

Konkretion – Fokus ligger på händelser snarare än processer. Det innebär att konkreta händelser och situationer får företräde framför situationer som är statiska eller dynamiska.

Polarisering – Tekniken handlar om att ge en nyhet en grad av konfliktnivå för att dels väcka känslor, dels förenkla olika uppfattningar i en fråga.

Tillspetsning – Tekniken handlar om att händelser och uttalanden som journalisten har möjlighet att tillspetsa, alternativt händelser och uttalanden som redan är tillspetsade från ursprungskällan, har en större möjlighet att bli en nyhet. Det begränsade utrymmet i medierna gör att formuleringarna måste vara korta, klara och tydliga.

Förenkling – Fokus ligger på att komplex information måste förenklas och förklaras utan för många argument, nyanseringar och ett för svårt språk.

Intensifiering – Tekniken innebär att framkalla ett mer intensivt och dramatiskt uttryck, för att skapa ett mer levande och intresseväckande berättande.

Stereotypisering – Tekniken innebär användning av stereotyper som igenkänningsfaktor och för identifikation, för att publiken ska kunna ta till sig nyheterna enklare och fortare.

Sett till vår studie är berättarteknikerna av betydelse för att se om, hur samt i vilken utsträckning de används vid dagstidningarnas gestaltning av kemiska hälsorisker i livsmedel. Genom att studera på vilka sätt berättarteknikerna nyttjas kan vi följaktligen få vetskap om vilka olika vinklingar i rapporteringen som teknikerna ger upphov till. Detta är av vikt sett till det faktum att vinklingen inverkar på hur publiken uppfattar den fråga, händelse och företeelse som rapporteringen avser (Johansson, 2004).

Retorik – kommunikationens persuasiva element

Retorik är en teori som innefattar verktyg och hjälpmedel som kan användas för att såväl framställa som analysera texter. Aristoteles la grunden till dagens retorik och definierade teorin som ”*konsten att övertyga i avsikt att åstadkomma något*” (Cassirer, 1997). Med utgångspunkt i denna definition kan retoriken följaktligen ses som läran om kommunikationens *persuasiva* element, i den mening att den frågar efter vilka verktyg som nyttjas för att skapa övertygande budskap (Mral, 2012). Retoriken används ofta som analysverktyg för objekten dags-, kvälls- och veckotidningar, tv, film samt reklam. Dels då teorin bidrar med en djupare förståelse för mediernas gestaltningar och påverkanskraft (Vigsø, 2012), dels då teorin kan ge en inblick i gestaltningarnas form, struktur, funktion samt etiska aspekter (Mral, 2012). I förhållande till vår studie och dess analys av dagstidningarnas gestaltningar, så finns det två av retorikens verktyg som främst är användbara, retorikens appellformer och plikter.

Appellformerna – olika sätt att övertyga

Aristoteles appellformer – *ethos*, *logos* och *pathos* är olika hjälpmedel för att övertyga, som sändaren kan använda då denne konstruerar sin text med olika argument. De kan följaktligen bidra med förståelse för hur och på vilket sätt dagstidningarna väljer att förmedla och övertyga publiken om deras gestaltning. Kortfattat beskrivs de följande;

Logos – handlar om att appellera till mottagarnas rationella ställningstagande.

Ethos – handlar om avsändarens trovärdighet, personlighetsdrag och karaktär.

Pathos. – handlar om att appellera till mottagarnas känslor och sinnestillstånd.

(Vigsø, 2012)

För att kunna applicera appellformerna på vår studie, har de anpassats och översatts och har följande funktion;

Logos – är rapporteringen informativ, faktabaserad, neutral, objektiv och saklig?

Ethos – tillskrivs rapporteringen någon källa, i så fall vilken och är den tillförlitlig?

Pathos – har rapporteringen värdeladdade ord, spelar den på mottagarnas känslor och sinnestillstånd samt har den en iögonfallande och dramatisk stil.

Plikterna – olika uttryckssätt

För att därutöver kunna undersöka vad som kännetecknar gestaltningarna i sin helhet, så kommer vi även att använda oss av retoriken Ciceros tre plikter – *docere*, *delectare* och *movere*. Plikterna har sin grund i Aristoteles tre appellformer och är därför nära förenade med dessa – *docere* motsvarar *logos*, *delectare* motsvarar *ethos* och *movere* motsvarar *pathos*. Plikternas funktion är att de fungerar som hjälpmedel för att karaktärisera en text som undervisande, behagande eller rörande (Johannesson, 2013).

För att kunna applicera de tre plikterna på vår studie, har de anpassats och översatts och har följande funktion;

Docere – är rapporteringen undervisande, upplysande och informerande?

Delectare – är rapporteringen behagande på så sätt att den upplevs förtroendeingivande och betryggande?

Movere – är rapporteringen känslomässigt laddad såtillvida att den inverkar på mottagarnas känslor?

Plikterna kan därmed ge oss kännedom om vad som karaktäriserar dagstidningarnas gestaltningar. Retorikens relevans, aktualitet och betydelse i förhållande till vår studie befästs av det faktum att teorin är väl lämpad för analys av medietexter (Vigsø, 2012). Vårt retoriska perspektiv, med utgångspunkt i de två ovan nämnda verktygen, kan liknas vid en *neo-aristotelisk* analys. I dessa fall baseras analysen på den systematiska kommunikationsteori som utgår från Aristoteles skrifter om retoriken och dess verktyg (Mral, 2012).

Källorna – journalistikens grundstenar

I teorin om framing fastslog Entman (1993) att mediernas gestaltningar av olika samhällsliga frågor, händelser och företeelser inverkar på hur allmänheten själv konstruerar sina egna uppfattningar om dessa. Således är det av betydelse att allmänheten ges möjlighet att värdera, bedöma, granska och ställa sig kritisk till informationen i mediernas gestaltningar. Det nämnda innebär att tydlig redovisning av källor är särskilt viktigt. Källorna utgör grundstenarna till det journalistiska innehållet och kan utgöras av både en person och en plats som journalisten direkt eller indirekt har fått skriftlig eller muntlig information ifrån. Journalister söker ständigt efter källor för att få information som är ny, alternativt upplevs vara ny, för att insamla material till nyhetsproduktionen. Olika aktörer och institutioner som besitter sådan information får således potentiellt sett stor makt och betydelse för såväl journalisterna som för det journalistiska innehållet (Nord & Strömbäck, 2002). Därav är det av betydelse att granska källorna sett till vilka de är och deras legitimitet.

Det nämnda kan kopplas till retorikens appellform *ethos*, som berör avsändarens trovärdighet, moral och karaktär. En källa kan tillskrivas ett starkt *ethos* sett till dess redan inneboende egenskaper. Exempelvis kan en forskare tillhörande ett känt universitet erhålla ett starkt *ethos* och åtnjuta tilltro hos allmänheten i egenskap av sitt verksamhetsområde, profession eller titel. Därtill kan en källa tillskrivas ett starkt *ethos* sett till att informationen denne förmedlar upplevs vara såväl tillförlitlig som pålitlig (Vigsø, 2012).

Med grund i källornas betydelse dels för allmänhetens möjlighet att bedöma och granska informationen, dels för journalisterna och tidningarnas *ethos*, så ställs det följaktligen krav på journalisternas användning av och förhållningssätt till källorna. Dessa krav finns dessutom reglerande i de regler och förordningar som journalisterna förväntas följa och efterleva. Enligt de lagar som reglerar publicistiken ska det journalistiska innehållet vara korrekt – journalisten ska vara kritisk mot nyhetskällorna, kontrollera sakuppgifterna samt ge publiken en möjlighet att skilja mellan faktaredovisningar och kommentarer (sjf.se). Därtill framhåller 1994-års pressutredning att fakta i det journalistiska innehållet ska ha en tydligt angiven uppgiftslämnare eller vara bekräftat på ett annat sätt (Hadenius et al. 2011).

Det finns dock ett flertal faktorer som påverkar och begränsar huruvida journalisterna och det journalistiska innehållet efterlever de källkritiska idealen. Tidspress lyft ofta fram som en inverkan faktor samt journalistens resurser, utrymmen och individuella samt redaktionella val gällande hur en händelse gestaltas (Thurén, 2013). Vid risksituationer intensifieras dessa faktorer inverkan på den källkritiska hållningen än mer. Dels då medierna snabbt måste nå ut med korrekt information till medborgarna angående de förhållningsregler som anses gälla angående risken, dels då risksituationer i sig erbjuder ett nyhetsmaterial som är väl förenligt med de berättartekniker som används för att skapa en uppseendeväckande och sensationell nyhet.

Samtidigt innebär dock risksituationer lägen där journalister måste vara särskilt kritiska gentemot källorna. Detta då det är situationer där den tillgängliga informationen ofta är knapphändig och där aktörer kan ha intresse av att styra och kontrollera informationsflödet och nyhetsrapporteringen för egenintressen (Nord, 2008). Det uppstår således en konflikt mellan att snabbt förmedla den tillgängliga informationen och att kontrollera informationens korrekthet. I denna konflikt finns det två skilda handlingsstrategier; antingen ska informationen ut så fort som möjligt och förmedlas till medborgarna, eller så ska informationen så långt det går vara sanningsenlig och korrekt. I den första strategin lämnas ansvaret över till den enskilde medborgaren att kontrollera informationens riktighet, medan ansvaret i den andra strategin finns hos journalisten som ansvarar för det som denne publicerar (Nohrstedt & Nordlund, 1993).

Då källorna utgör grunden till journalistiken samtidigt som deras *ethos* även inverkar på det journalistiska innehållet, är det av betydelse att undersöka vilka samt hur olika källor används. Teorin om källorna tillskrivs än mer betydelse, inte minst ur ett demokratiskt perspektiv, sett till det faktum att de är avgörande för allmänhetens möjlighet att bedöma och ställa sig kritisk till mediernas gestaltningar. Det nämnda blir av än mer vikt i de situationer då rapporteringen gäller olika hälsorisker.

Sammanfattning

Med hjälp av retoriken, Hernes teori om berättartekniker samt teorin om de journalistiska källorna är vår förhoppning att vi ska kunna undersöka hur dagstidningarna gestaltar hälsorisker. Genom att komplettera det med Entmans teori om framing får vi således även förståelse för hur val av olika aspekter såsom stereotypa beskrivningar, källor, ord, attribut, perspektiv och betoningar, kan ge till följd att gestaltningar om ett och samma ämne kan se olika ut och därmed få olika innebörd.

Tidigare forskning inom ämnesområdet mediernas gestaltning av hälsorisker har kunnat fastställa att gestaltningen allt mer karaktäriseras av nyhetsrummets ekonomiska logik än dess publicistiska logik. Då vi numera lever i ett medierat risksamhälle där risker är ett allt mer centralt inslag både i vårt reella samhälle och i det samhälle vi tar del av via medierna, så är det relevant och aktuellt att undersöka om de konstaterade forskningsresultaten gäller även vid mediernas riskrapporteringar av andra ämnesområden. I och med tilltagandet av kemikalier i livsmedel, mediernas ökade rapportering om ämnet och allmänhetens ökade oro för detsamma, så är mediernas gestaltning av kemikalier i livsmedel en angelägen aspekt. Med utgångspunkt i det nämnda har vår studie därför som syfte att *undersöka hur dagstidningar gestaltar kemiska hälsorisker i livsmedel.*

4. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet för vår studie är att *undersöka hur dagstidningar gestaltar kemiska hälsorisker i livsmedel*. För att besvara studiens syfte har vi formulerat följande frågeställningar;

1 *Vad karakteriserar dagstidningarnas gestaltning av kemiska hälsorisker i livsmedel?*

Den första frågeställningen syftar till att ge en översiktlig bild över dagstidningarnas gestaltning av kemiska hälsorisker i livsmedel från år 2000 fram till och med år 2014. Inom ramen för frågeställningen inryms även att göra en indelning av artiklarna beroende på gestaltningens karaktär. Med grund i Entmans teori om framing vill vi se hur samt i vilken utsträckning kemiska hälsorisker i livsmedel gestaltas på olika tillvägagångssätt. Vi har även för avsikt att diskutera vad de olika gestaltningsskäraktererna kan bero på.

2 *Hur används mediedramaturgiska grepp för att gestalta kemiska hälsorisker i livsmedel?*

Den andra frågeställningen syftar till att närmare analysera strategiskt utvalda artiklar för att undersöka förekomsten av mediedramaturgiska grepp i de olika gestaltningsskäraktererna som frågeställning 1 har resulterat i. Med utgångspunkt i retorikens analysverktyg och Hernes berättartekniker, är vår förhoppning att kunna belysa om, hur, i vilken grad samt med vilken funktion mediedramaturgiska grepp används i de olika gestaltningarna av kemiska hälsorisker i livsmedel.

3 *Hur uttrycker artiklarna vem som står bakom informationen om hälsorisken?*

Den tredje frågeställningen syftar till att undersöka om hälsorisken i dagstidningarnas rapportering tillskrivs någon källa, såsom forskningsrapporter, enskilda experter, myndigheter eller andra aktörer. Med grund i retorikens analysverktyg vill vi se huruvida källorna upplevs vara såväl allmänt kända som tillförlitliga och därmed även diskutera källornas inverkan på dagstidningarnas *ethos*. Sett till beroendeförhållandet mellan journalisterna, det journalistiska innehållet och källorna har vi inom ramen för frågeställningen också för avsikt att belysa journalisternas förhållningssätt till källorna.

5. METOD

I detta kapitel presenteras forskningsdesignen för vår tvåstegsmodell. Först presenteras valet av analysobjekt samt tidsperiod. Därefter presenteras tvåstegsmodellen i kronologisk ordning enligt utförandet, där kodschemat för den kvantitativa innehållsanalysen och protokollet för den kvalitativa innehållsanalysen även presenteras. Slutligen redogörs det för en kritisk granskning av studien. Genomgående i metodavsnittet kommer vi även att diskutera dels styrkorna och svagheter med våra metodval, dels vilka konsekvenser våra val har medfört för studien och dess resultat.

Forskningsdesign

För att besvara syftet för vår studie, vilket är att; *undersöka hur dagstidningar gestaltar kemiska hälsorisker i livsmedel*, valde vi att genomföra en innehållsanalys med hjälp av både ett kvantitativt och ett kvalitativt angreppssätt. Kombinationen av metoderna utgjorde en tvåstegsmodell som bidrog till att vi kunde få såväl en grundläggande överblick gällande *hur mycket* och *hur ofta* dagstidningar gestaltade kemiska risker i livsmedel, som en djupare inblick gällande *hur* och *på vilket sätt* dagstidningar gestaltade kemiska risker i livsmedel (Bryman, 2011). Den kvantitativa metoden fungerar således som hjälpmedel för att besvara studiens första frågeställning; *vad karakteriserar dagstidningarnas gestaltning av kemiska hälsorisker i livsmedel?* Den kvalitativa metoden fungerar därefter som hjälpmedel för att besvara studiens två övriga frågeställningar; *hur används mediedramaturgiska grepp för att gestalta kemiska hälsorisker i livsmedel?* och *hur uttrycker artiklarna vem som står bakom informationen om hälsorisken?*

Urval – analysobjekt och tidsperiod

Tänkbara analysobjekt för studien kunde vara såväl tv- som radionyheter, men då vårt teoretiska ramverk ansågs mest lämpat för att undersöka med vilka mediedramaturgiska grepp kemiska hälsorisker gestaltas i skift, samt det faktum att vi ämnade att göra en longitudinell studie för att kunna uttala oss om ämnets generella gestaltning över en längre tidsperiod, så ansåg vi att valet av dagstidningar var bättre lämpat för studiens syfte. Därav valde vi bort visuell och auditiv nyhetsförmedling. Studien baseras således på dagstidningarnas gestaltning av kemiska hälsorisker i livsmedel. Valet av tidningar grundades i 1994-års pressutredning där det framhålls att två av tidningarnas främsta uppgifter är att ge information och granska. Uppgifterna ska utföras enligt journalistisk etik, kraven om källkritik – fakta ska ha en tydligt angiven uppgiftslämnare eller vara bekräftade på annat sätt, samt enligt kraven gällande objektivitet – presentationen ska präglas av sanning, relevans, balans och neutralitet (Hadenius et al. 2011).

Val av analysobjekt utgjordes av dagstidningarna Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet. Vi var medvetna om att vår studie således fick ett Stockholmsperspektiv, gentemot om vi exempelvis hade valt Dagens Nyheter och Göteborgs Posten eller Svenska Dagbladet och Sydsvenskan. Likväl hade dessa val ändå inte bidragit med ett nationellt perspektiv. För att möjliggöra det hade det krävts att inkludera lokaltidningar runtom i Sverige. Med valet av DN och SvD anser vi dock att vi kom så nära ett nationellt perspektiv som möjligt, då tidningarna är Sveriges största dagstidningar sett till deras räckvidd (tns-sifo.se). Att tidningarna har ett stort rikstäckande genomslag i de svenska hushållen var dessutom att föredra, då vår

studie hade som syfte att analysera frågor på en mer övergripande samhällsnivå (Nilsson, 2012). Vi valde att inte analysera kvällstidningar på grund av att de, som enbart säljer lösnummer, har en tydligare och mer uppenbar karaktär av sensationsjournalistik. Elementen alarmering, dramatisering och intensifiering är vanligt förekommande oavsett vilket ämne en artikel handlar om (Hadenius et al. 2011). Vi ansåg således att det var av större intresse att undersöka dagstidningar då en mer saklig och återhållsam rapportering förväntas.

Vår studie baseras på tidningarnas tryckta upplagor. Inledningsvis var vår ambition att även inkludera tidningarnas nätupplagor, men de internetbaserade nyheternas flyktiga och fortlöpande uppdaterade innehåll bidrog till att vi valde att bortse från dessa (Nilsson, 2012). Vi valde även att bortse från tidningarnas ledar- och debattsidor samt insändare då dessa kan vara producerade av politiker, experter, kända profiler och privatpersoner. Valet grundades i att studien hade som syfte att enbart undersöka den journalistiska gestaltningen. Därtill valde vi att inte analysera eventuellt bildmaterial. För det första var fokusområdet för studien hur dagstidningar gestaltar kemiska hälsorisker med hjälp av skrift, inte med hjälp av visuella element. För det andra visade vår test-sökning i databasen *Mediearkivet* att det sällan förekom bilder i artiklarna och när de väl förekom bestod de ofta av bildbanksbilder eller hade en vetenskaplig karaktär, såsom bilder på kemiska bindningar och bakterier. Därutöver upplevde vi dessutom att bilder vid denna typ av rapportering inte hade särskilt stor betydelse för rapporteringen i sig.

Vi analyserade artiklar från tidsperioden år 2000 till och med år 2014. Valet av tidsperiod grundas i att vi ville ge en longitudinell överblick över dagstidningarnas gestaltning under hela 2000-talet. Att ta utgångspunkt i ett enskilt fall gällande gestaltningen av kemiska hälsorisker i livsmedel hade även varit möjligt, men vi avstod dock från detta dels då flera fallstudier inom området redan är genomförda, dels då studier med ett längre och vidare perspektiv efterfrågas (Nord & Strömbäck, 2005). Därutöver ansåg vi att valet av en längre tidsperiod gav oss en större möjlighet att kunna uttala oss om hur dagstidningar generellt sett gestaltar kemiska hälsorisker i livsmedel.

Steg 1 – kvantitativ innehållsanalys

Den kvantitativa innehållsanalysen utgjorde det första steget i vår tvåstegsmodell. Vi har inspirerats av ECA-modellen och har utformat vår tvåstegsmodell med hjälp av vissa byggstenar från den (jfr. med ECA-modellen Altheide, 1996). Det första steget i den kvantitativa innehållsanalysen var 1) *urval*, som presenterats ovan, och därefter 2) *provanalys*. Provanalysen bestod av test-sökningar i databasen *Mediearkivet* innan vår slutgiltiga datainsamling påbörjades. Det gav oss en insikt för huruvida våra val av sökord, analysenheter och tidsperiod för datainsamlingen var lämpliga. *Mediearkivet* gav oss möjlighet att systematiskt kunna söka efter artiklar som berörde vårt ämnesområde. Vi var medvetna om att *Mediearkivet* kan innehålla bortfall gällande artiklar från våra valda tidningar, då allt nyhetsmaterial inte publiceras i databasen (Nilsson, 2012). Sett till vår långa tidsperiod för insamlingen av datamaterialet samt att den kvantitativa innehållsanalysen skulle kompletteras med en kvalitativ innehållsanalys, ansåg vi att den nämnda problematiken inte skulle medföra större konsekvenser för analysen och resultatet.

Under steg 2) *provanalys*, testade vi olika sökord och kombinationer av dem, för att se vilka sökningar som täckte in flest relevanta artiklar. Slutligen baserades empiriinsamlingen på åtta sökningar i *Mediearkivet*, där orden *risk**, *fara*, *larm* och *kemikalie** kombinerades med orden *mat* och *livsmedel**. Funktionen trunkering (*) användes vid orden *risk*, *kemikalie* och *livsmedel*, för att inkludera artiklar med ord såsom *hälsorisk*, *Kemikalieinspektionen* och *Livsmedelsverket* i våra sökningar. Därefter genomförde vi 3) *datainsamling* via *Mediearkivet*. När empiriinsamlingen var avslutad kontrollerade vi att det inte förekom några dubletter samt att alla insamlade artiklar var relevanta för vår studie. Det huvudsakliga kriteriet för en artikels relevans utgjordes av att artikeln skulle beröra en kemisk hälsorisk, med betoning på att det kemiska ämnet utgjorde en risk för den personliga eller allmänna hälsan. Artiklar om hur vissa kemiska ämnen kan minska risken för exempelvis cancer föll således inte in under relevanskriteriet. Slutligen hade vi 556 artiklar inför vår kvantitativa innehållsanalys.

Utformning av kodschema

När datainsamlingen var avslutad genomförde vi faserna 4) *utkast till kodschemat*, 5) *test av utkast mot en liten datamängd*, och 6) *revidering av kodschemat*, för att således utforma ett effektivt och användbart kodschemat inför det att vi inledde vi fas 7) *kodningen*. Vid utformningen av det kvantitativa kodschemat var vi måna om att de frågor som vi avsåg att ställa till vårt insamlade material översattes till effektiva och funktionsdugliga variabler. Dels för att kunna kvantifiera betydelsefulla kännetecken i artiklarna, dels för att kunna ge en relevant och täckande bild av artiklarnas karaktärsdrag. Samtidigt strävade vi dock mot att ha färre än fler variabler, då varje ny variabel medför en mer komplex och tidskrävande analys (Nilsson, 2012).

Vid den slutgiltiga revideringen av protokollet användes sju variabler och dessa var indelade i identifierings- och innehållsvariabler. En variabel i kodschemat motsvarade en registrerad uppgift om artiklarna. Funktionen hos variablerna beskrivs nedan. Hela kodschemat går att ta del av under bilaga 1 – *Kodschemat*. Identifieringsvariablerna fungerade som bakgrunds- samt identifikationsdata för våra artiklar och underlättade därmed själva databearbetningsfasen (Nilsson, 2012). Variablerna som inkluderades angav i vilken tidning samt vilket datum som artikeln publicerades.

Innehållsvariablerna i sin tur var centrala i vårt kodschemat då de gav oss svar på dels vilket livsmedel som rapporteringen berörde, dels rapporteringens karaktär – *alarmerande*, *saklig*, *lugnande*, *kritisk*, *tvetydig* alternativt *okodbar*. Vi var medvetna om den kritik som ofta framförs mot innehållsvariabler likt de vi använde för kategorisering av artikelns karaktär. Kritiken påpekar att den subjektiva dimensionen är svår att bortse från. Det innebär att det trots noggrant uppställda kodanvisningar med exempel på gränsfall, det vill säga artiklar som exempelvis upplevs vara såväl alarmerande som sakliga, kan finnas en viss problematik med att säkerställa en konsekvent kodning av innehållet. Det går således inte att fullständigt lita på att resultaten inte är avhängiga den person som kodar eller att en och samma person gör konsekventa bedömningar (Nilsson, 2012). För att undkomma den här problematiken valde vi att koda allt material tillsammans samt att ställa upp tydliga kriterier för de olika variabelvärdena som tillhörde variabeln *Rapporteringens karaktär*. Dessa kriterier går att ta del av under bilaga 1 – *Kodschemat*.

Vi tror även att vi har undkommit den nämnda problematiken då vi inte hade en hypotes för vår studie. Således tenderade vi inte att omedvetet söka efter svar som skulle verifiera eller falsifiera hypotesen. Att den kvantitativa innehållsanalysen dessutom kompletterades med mer djupgående kvalitativa innehållsanalyser på ett antal artiklar, anser vi har bidragit med än mer objektiva och tillförlitliga resultat. Inledningsvis var vår ambition att även ha med utrymmes- och uppmärksamhetsvariabler, då en artikels storlek kan tyda på vilket nyhetsvärde tidningen tilldelar artikeln och vilket potentiellt uppmärksamhetsvärde innehållet har gentemot tidningsläsarna (Nilsson 2012). Då inte alla artiklar i *Mediearkivet* visades i ursprungligt format såsom de publicerats i tidningen, var vi tvungna att bortse från dessa variabler.

Vid kodningen fördelade vi de insamlade artiklarna jämt mellan oss. Vi var dock måna om att inte koda var för sig, utan göra det gemensamt för att kunna diskutera och resonera då tvetydigheter dök upp. Kodningen dokumenterades skriftligt på papper, därefter kodade vi datan tillsammans i SPSS. Tillvägagångssättet bidrog dels med en skriftlig backup, dels till att båda kunde granska att inskrivningen i SPSS blev korrekt. 10 artiklar placerades i kategorin *okodbar*. Okodbara artiklar var inte sådana som kunde placeras i flera olika kategorier, utan var artiklar som inte gick att kategorisera i någon av våra kategorier. Dessa artiklar utgjorde studiens bortfall och inkluderades därmed inte efterföljande analyser. Det totala antalet artiklar som låg till grund för den kvantitativa innehållsanalysen var således 546 artiklar. Med hjälp av den kvantitativa innehållsanalysen fick vi följaktligen en övergripande bild över tidningarnas rapportering då analysen möjliggjorde en indelning av artiklarnas karaktärsdrag. Därtill bidrog den kvantitativa innehållsanalysen till att vi även kunde uttala oss gällande *antal* och *förekomst* sett till rapporteringen om kemiska hälsorisker i livsmedel. Det kvantitativa och systematiska tillvägagångssättet underlättade dessutom arbetet med den kvalitativa innehållsanalysen som presenteras nedan.

Steg 2 – kvalitativ innehållsanalys

Det andra steget i vår tvåstegsmodell – den kvalitativa innehållsanalysen, tog avstamp i den kategorisering som avslutade den kvantitativa innehållsanalysen. Med den kvalitativa innehållsanalysen hade vi nu för avsikt att närmare analysera ett antal artiklar ur de respektive kategoriseringarna – *alarmerande*, *saklig*, *lugnande*, *kritisk* och *tvetydig*, för att undersöka hur olika mediedramaturgiska grepp användes i de olika artikeltyperna. För att kunna utforma ett analysprotokoll använde vi oss av samma steg som vid den kvantitativa innehållsanalysen 1) *utkast till protokoll*, 2) *test av utkast mot en liten datamängd*, och 3) *revidering av protokoll*. Detta tillvägagångssätt gav oss möjlighet att utforma ett så funktionsdugligt protokoll som möjligt. Vi kunde då konstatera att vissa frågor inte var anpassade till materialet, på så sätt att alla artiklar inte gav ett svar till den fråga som ställdes, och vi kunde därmed utforma bättre formuleringar. Det ska dock poängteras att vissa frågor som inte alla artiklar kunde besvara behölls, då uteblivandet av ett svar ansågs vara ett resultat i sig.

Utformning av protokoll

För att få ett väl operationaliserat genomförande av vår kvalitativa innehållsanalys fick protokollet ta utgångspunkt i teorikapitlet samt studiens syfte och frågeställningar. Därtill var vi måna om att låta protokollet bestå av dels specificerade

frågor som gav tydliga och konkreta svar gällande artiklarna, dels öppna frågor som gav djupgående och beskrivande svar. Nedan följer en kortare presentation av protokollets centrala sektioner. Hela protokollet går att ta del av under bilaga 2 – *Protokoll*.

Protokollet delades in i tre sektioner. Den första sektionen berörde artikeln som helhet, det vill säga dess rubrik och innehåll samt vilken information som framhölls om den aktuella hälsorisk. Vi ville exempelvis se huruvida det framgick vilken målgrupp som var utsatt, när, hur och på vilket sätt målgruppen var utsatt samt hur de kunde skydda sig. I denna sektion undersöktes även artikelns framställning av hälsorisk, exempelvis om den framställdes som hotfull, om journalisten var skeptisk till hälsorisk etc. Den andra sektionen fokuserade på användningen av mediedramaturgi. Vi undersökte dels hur retorikens plikter och appellformer förekom i artiklarna, dels hur berättartekniker användes för att informera, förenkla, dramatisera och intensifiera. Frågorna i den tredje sektionen fokuserade på artikelns källa. Syftet var att ge svar på om det angavs någon källa till informationen i artikeln samt om det var en källa som upplevdes vara allmänt känt och trovärdig av allmänheten.

Därefter genomförde vi steg 4) *urval*, för att välja ut ett antal artiklar för närmare analys. Vi gjorde ett strategiskt urval för att få fram åtta artiklar från respektive kategori, totalt 40 artiklar. Det strategiska urvalet baserades på de artiklar som tydligast exemplifierade de olika kategorierna. Med hjälp av protokollet analyserade vi fyra artiklar vardera från de fem respektive kategorierna, dels för att båda skulle få ett helhetsintryck, dels för att båda skulle få kunskap om vad som karaktäriserade artiklarnas innehåll i de olika kategorierna. Därefter utfördes 5) *kodningen*. När kodningen väl var avslutad genomfördes en summerande 6) *jämförelse* för att kunna se mönster samt likheter och skillnader i de olika artikeltyperna samt 7) *framtagandet av exempel* för att kunna presentera studiens resultat på ett förenklat, förståeligt och förtydligt sätt. Detta utgjorde de slutliga stegen i vår tvåstegsmodell. Vilka artiklar som användes vid den kvalitativa innehållsanalysen går att ta del av under bilaga 3 – *Nyhetsartiklar till kvalitativ innehållsanalys*.

En kritisk granskning av vår studie

En studies validitet berör dess giltighet och innefattar överensstämmelsen mellan teoretiska definitioner och operationella indikationer, frånvaron av systematiska fel samt att man mäter det man avser att mäta. Reliabilitet handlar i sin tur om studiens trovärdighet och innefattar kvalitet, korrekthet samt transparens i studiens arbets- och analysprocess (Bryman, 2011). Sett till vårt teoretiska ramverk så anser vi att det var väl lämpat för att undersöka studiens frågeställningar och besvara dess syfte. Teorierna gav oss inte enbart förståelse för dagstidningarnas gestaltningar, utan fungerade även som redskap för att analysera och tolka resultaten. Teorierna om retorik, berättartekniker och journalisternas källor användes dessutom vid utformningen av vårt protokoll till den kvalitativa innehållsanalysen, vilket gjorde analysen väl förankrad i vårt teoretiska ramverk.

Studiens validitet och reliabilitet stärks även av vårt systematiska, metodologiska och gemensamma arbete under hela arbets- och analysprocessen vid såväl den kvantitativa som den kvalitativa innehållsanalysen. Dels då det bidrog till att minska risken för fel vid empiriinsamlingen, kodningarna och analyserna, dels då det bidrog

med att fyra ögon analyserade samma material och vi kunde således minimera problematiken om subjektivitet som framhålls som kritik gentemot innehållsanalyser (Nilsson, 2012). Vårt reflexiva arbetssätt med bland annat revidering av kodschema och protokoll för att göra dem så effektiva och korrekta som möjligt, anser vi också har bidragit till studiens giltighet och tillförlitlighet. Omarbetningarna såg till att vi mätte det vi avsåg att mäta och gjorde det med passande mätinstrument (Esaïasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud, 2012).

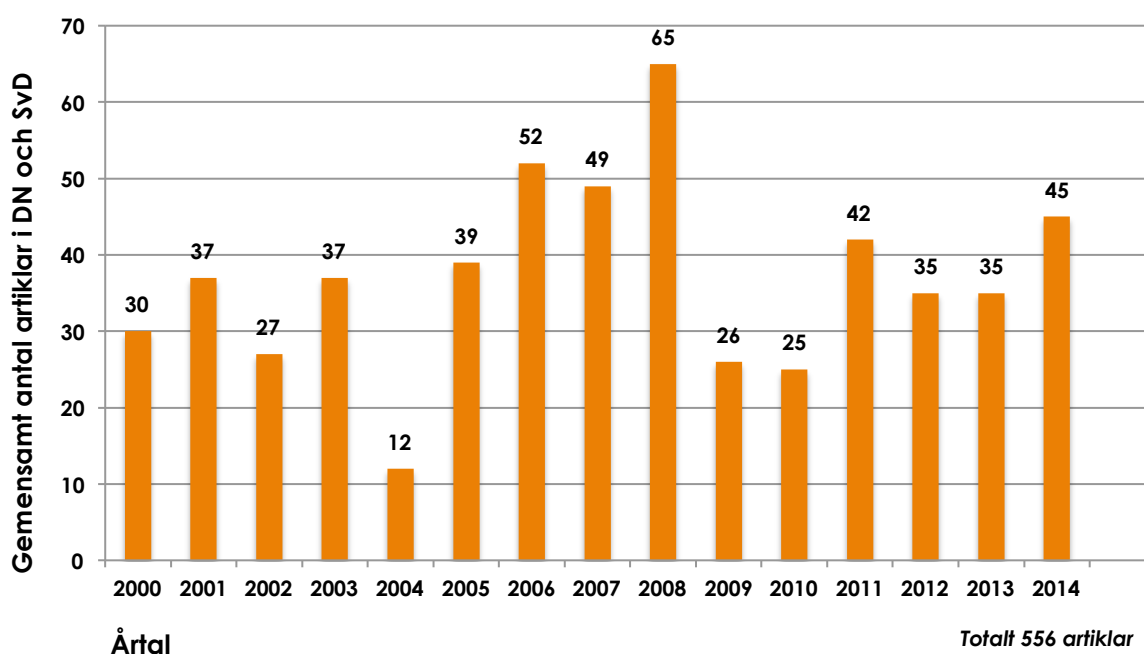
De facto att vi inte har analyserat dagstidningarnas gestaltning av en specifik hälsorisk, utan sett till deras generella gestaltning av kemiska hälsorisker under en längre tidsperiod, tror vi också har haft en positiv inverkan på studiens validitet. Hade endast ett specifikt fall undersökts så kunde vår inläsning på bakgrunden till det specifika fallet bidragit med en förförståelse, som eventuellt hade medfört att vi inte enbart analyserade det manifesta innehållet utan även det latent (Nilsson, 2012). Studiens reliabilitet bedömer vi även ha stärkts av de kriterier vi satte upp för att kategorisera vårt insamlade material vid den kvantitativa innehållsanalysen, då kriterierna bidrar till att studien kan replikeras. Vi anser dessutom att studiens trovärdighet stärks av våra systematiska och utförliga redovisningar gällande studiens forskningsdesign, kodschema och protokoll samt av vår redovisning av vårt tillvägagångsätt vid studiens två analyser. Slutligen bedömer vi även att kombinationen av en kvantitativ och en kvalitativ innehållsanalys har stärkt vår studies validitet och reliabilitet.

6. RESULTAT OCH ANALYS

1. Vad karaktäriserar dagstidningarnas gestaltning av kemiska hälsorisker i livsmedel?

Kemiska hälsorisker i livsmedel har under de senaste femton åren fått förhållandevis stor uppmärksamhet i Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet. Flest artiklar publicerades år 2008 då 65 artiklar publicerades och minst år 2004 då 12 artiklar publicerades. Övriga år ligger antalet artiklar mellan 25-40 stycken. I diagrammet *figur 1* presenteras dagstidningarnas totala antal publicerade artiklar under tidsperioden 2000-2014.

Figur 1. – Det totala antalet publicerade artiklar 2000-2014 (absoluta tal)

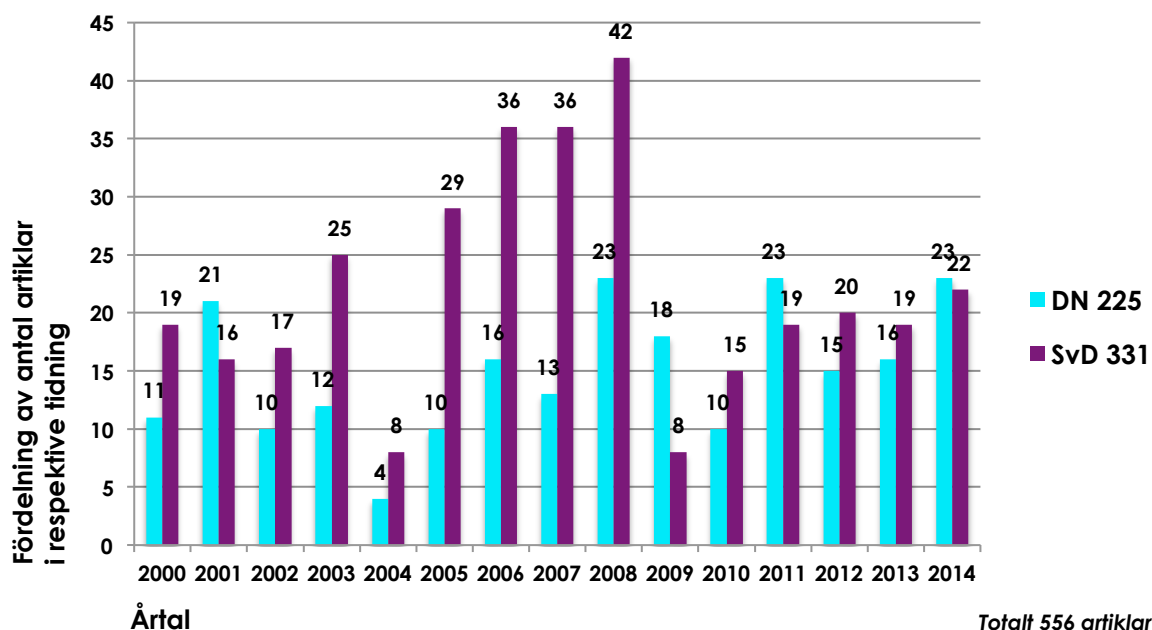

Figur 1. Figuren anger det totala antalet artiklar om kemiska hälsorisker som publicerades i DN och SvD under tidsperioden 2000-2014. Andelen artiklar anges i antal.

I *figur 1* går det att utläsa att rapporteringen har hållit en relativt jämn nivå under 2000-talet, bortsett från vissa uppgångar och nedgångar. Uppgångarna kan kopplas till olika händelser som gav upphov till ett större fokus på området kemiska hälsorisker i livsmedel, såsom nya forskningsupptäckter kring kemikalier i livsmedel, sjukdomsutbrott relaterade till livsmedel eller andra typer av livsmedelsskandaler. Nedgångarna kan i sin tur kopplas till att andra samhällseliga händelser var mer attraktiva för mediernas dagordning såsom politiska val och naturkatastrofer. På grund av variationen är det svårt att säga om rapporteringen kommer att tillta eller avta de kommande åren. Det som dock talar för en ökad rapportering om kemiska hälsorisker i livsmedel är dels att mängden kemikalier i våra livsmedel ökar på grund av en intensiv boskapsuppfödning, ökad global transport av livsmedel och en ökad användning av kemikalier, bestrålning samt genmodifierade livsmedel (Allan, 2002), dels att såväl forskare som allmänheten blir allt mer medvetna om kemikaliernas effekter och vilka konsekvenser de kan medföra på vår hälsa på längre sikt.

I nedanstående diagram *figur 2* redovisas andelen publicerade artiklar per år under tidsperioden 2000-2014 i DN respektive SvD.

Figur 2. – Andelen publicerade artiklar i respektive tidning 2000-2014 (absoluta tal)

Figur 2. Figuren visar på artikelfördelningen under tidsperioden 2000-2014 för respektive tidning. Andelen artiklar anges i antal. Totalt bade SvD 331 publicerade artiklar under tidsperioden, medan DN hade totalt 225 artiklar under samma tidsperiod.

I *figur 2* kan vi utläsa att SvD publicerade totalt 331 artiklar om kemiska hälsorisker i livsmedel under tidsperioden 2000–2014, medan DN publicerade 225 artiklar under samma tidsperiod. Att ämnet i sig får en stor medial uppmärksamhet i båda dagstidningarna grundar vi i att ämnet uppfyller en del av de mediologiska kraven – nyheten kan med enkelhet dramatiseras och konkretiseras (Nord, 2008). Graden av uppmärksamhet kan även kopplas till att ämnet lever upp till nyhetskriterierna, det vill säga sannolikheten att nyheten publiceras ökar om den innehåller sensationella och negativa inslag och har en tidsmässig, rumslig samt kulturell närhet till mottagarna (Hvitfelt, 2003).

Därtill berör ämnet kemiska hälsorisker i livsmedel händelser som är dels avvikande och samhälleligt viktiga, dels är nya och oväntade, vilket enligt Shoemaker och Cohen (2006) innebär att nyheten har ett ännu större nyhetsvärde. Det faktum att DN och SvD dessutom är två etablerade morgontidningar vars uppgifter är att rapportera och informera om olika händelser samt företeelser, tros även ligga till grund för den frekventa rapporteringen (Hadenius et al. 2011). Ytterligare faktorer som bidrar till ämnets mediala uppmärksamhet, är att hälsorisker i livsmedel är ett ämne som är relevant för en stor del av allmänheten, kan kopplas till tidigare liknande händelser och är ett ämne där olika myndighetsutövare, politiker och ämnesinsatta organisationer och aktörer kan yttra sina kommentarer (Nord, 2008).

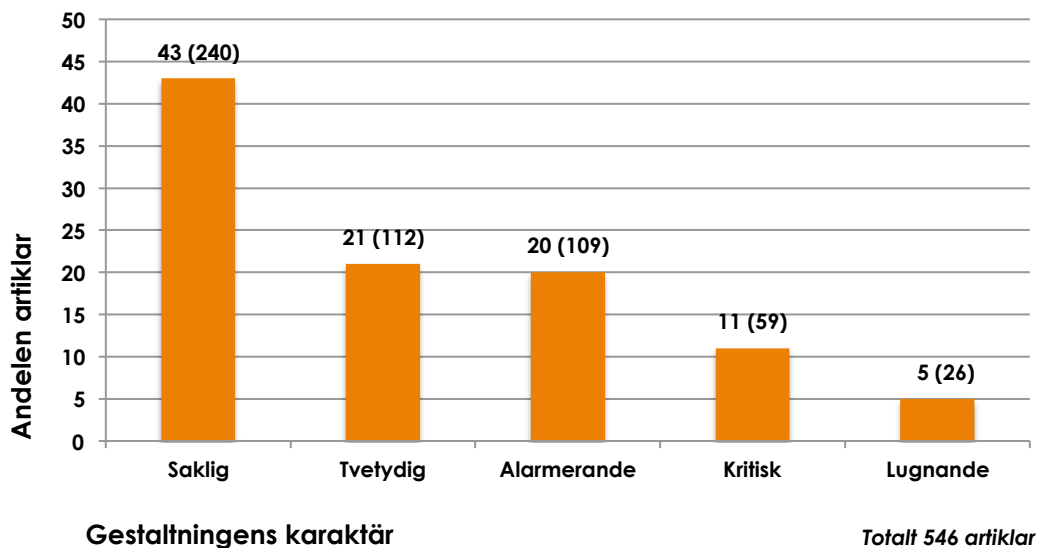
Förorenade livsmedel – ett heft ämne

De kemikalier som fick mest uppmärksamhet under 2000-talet var akrylamid och bisfenol A. Akrylamid utgjorde totalt 6 procent av den totala rapporteringen, medan bisfenol A utgjorde 5 procent. De livsmedel som fick störst uppmärksamhet var kött och fisk. I dessa fall låg fokus på en rad olika hälsovådliga kemikalier och bakterier, såsom hormoner i kött, miljöförorenad fisk, resistenta bakterier i kött på grund av överdriven antibiotikaanvändning, utbrott av EHEC-smitta och dioxinförorenat kött. Dessa företeelser kan kopplas till Becks teori (2005) om risksamhället där det moderna samhället numera måste hantera riskerna som det industriella samhället har gett upphov till i och med en ökad produktion och konsumtion.

Vilken karaktär har gestaltningen?

Vid vår kvantitativa innehållsanalys kodades de 556 insamlade artiklarna in i artikeltyperna; *alarmerande*, *saklig*, *lugnande*, *kritisk*, *tvetydig* och *okodbar*, beroende på gestaltningens karaktär. *Okodbar* var den kategori där vi placerade de artiklar som inte gick att kategorisera i något av de övriga alternativen. I denna kategori placerades totalt 10 artiklar och dessa utgör studiens bortfall och kommer således inte att inkluderas i följande figurer och diagram och ligger inte till grund för den kvalitativa innehållsanalysen. Det totala antalet artiklar som kommande resultat baseras på är därmed 546 stycken. Fördelningen av våra 546 artiklar sett till deras karaktär redovisas med hjälp av nedanstående diagram – *figur 3*.

Figur 3 – Artikelfördelning baserat på gestaltningens karaktär (procent)

Figur 3. Figuren visar på artikelfördelningen baserat på gestaltningens karaktär. Fördelningen anges i procent och inom parentes anges det antal artiklar som procentuellsatsen avser.

Majoriteten av artiklarna gestaltar kemiska hälsorisker i livsmedel på ett sakligt tillvägagångssätt. Därefter utgörs artiklarnas gestaltning främst av en tvetydig eller en alarmerande karaktär. Artiklar av kritisk karaktär utgör 11 procent och artiklar av lugnande karaktär endast 5 procent. Vad som ligger bakom artiklarnas gestaltningsskaraktärer samt mängden artiklar i de respektive kategorierna diskuteras i nedanstående text.

Saklig rapportering – en balansgång

43 procent av artiklarna hade en saklig gestaltning av kemiska hälsorisker i livsmedel. Andelen sakliga artiklar – artiklar som fokuserar på att sakligt, balanserat och neutralt framföra fakta och information, kan kopplas till 1994-års pressutredning. Där framhålls att tidningarna ska informera och granska samt utföra det enligt kraven om journalistisk etik, kraven om källkritik – fakta ska ha en tydligt angiven uppgiftslämnare eller vara bekräftade på annat sätt, samt enligt kraven gällande objektivitet – presentationen ska präglas av sanning, relevans, balans och neutralitet (Hadenius et al. 2011). Mängden sakliga artiklar samt de facto att det är dubbelt så många sakliga artiklar gentemot alarmerande, kan finna grund i DN:s och SvD:s etablerade roll på tidningsmarknaden. De får sina intäkter främst via annonsörer, och för att få nya och bibehålla de existerande krävs att tidningarna lockar till sig läsare. I dagstidningarnas fall handlar det dock inte om att få läsare genom att sälja så många lösnummer som möjligt med hjälp av sensationella förstasidesnyheter, likt kvällspressen som säljer med hjälp av sina löp. För dagstidningarnas del torde det desto mer handla om att behålla de prenumeranter som tidningen har och således även dess annonsörer. En saklig och balanserad gestaltning av kemiska hälsorisker i livsmedel kan därmed bidra till att upprätthålla tidningens anseende och trovärdighet hos mottagarna genom att föra en rapportering som motsvarar mottagarnas förväntningar.

Ytterligare en faktor som bidrar till att majoriteten av artiklarna är av saklig karaktär, är det faktum att tidningarna har ett fåtal journalister som är inriktade på att skriva specifikt om forskning och vetenskap inom mat och hälsa. Expertisen och erfarenheten gällande att rapportera inom området bidrar eventuellt till en bättre förmåga att såväl förhålla sig till och gestalta olika hälsorisker. Tidigare studier visar visserligen på att det desto oftare förekommer en alarmerande rapportering om olika hälsorisker, gentemot en saklig sådan och detta gäller oavsett typ av tidning (Frewer, Rowe & Sjöberg, 2000; Swinnen, McCluskey & Franken, 2005; Barnett et al., 2014). Dessa studier har dock riktat in sig på att undersöka olika fallstudier av allvarliga, intensifierade och långvariga hälsoutbrott som exempelvis dioxinskandalen på Irland. Det kan således vara en förklaring till att det förekommer en mer alarmerande rapportering gentemot i vårt fall, då vår studie inte har undersökt ett specifikt fall utan haft en longitudinell ansats.

Tvetydig rapportering – flera sidor av samma mynt

21 procent av våra artiklar kodades som tvetydiga, det vill säga att artiklarnas gestaltning gav dubbla och stundtals motstridiga budskap. Mängden tvetydiga artiklar sammankopplar vi till problematiken gällande tidspress och informationsbrist vid olika samhälleliga hot, risker och kriser. Situationen kräver ofta att information snabbt ska förmedlas till allmänheten, samtidigt som den tillgängliga informationen ofta är knapphändig och där aktörer kan ha intresse av att styra och kontrollera informationsflödet och nyhetsrapporteringen. (Nord, 2008). Samtidigt kan journalisten sakna den sakkunskap som behövs för att bedöma hälsoriskerna och uttalanden från olika källor, vilket kan resultera i en rapportering där det inte går att utläsa ett tydligt resultat. Att tvetydiga artiklar uppkommer är således förståeligt. Journalistens användning av olika yttranden från varierande källor är möjligen enbart ett försök från dennes sida till att ge en bredare bild av den aktuella hälsoriskerna och bistå allmänheten med mycket information ur flera perspektiv. Likväl kan överflöd av information och tvetydiga budskap istället försvåra mottagarnas möjlighet att få

förståelse för och bedöma huruvida det föreligger en faktisk risk eller inte, vilket ofta är resultatet i den tvetydiga artikeln.

Det framgår inte alltid vilken målgrupp som är utsatt för hälsorisen, när målgruppen är utsatt samt hur de kan skydda sig, eller stundtals om det överhuvudtaget föreligger en verklig hälsorisk. Den tvetydiga artikelns syfte är relativt oklart och ofta lämnas mottagarna utan ett tydligt svar. Med utgångspunkt i att det är medierna, däribland dagstidningarna, som såväl underbygger som skapar en allmän medvetenhet om de aktuella hälsoriskerna i samhället och förmedlar hur vi ska förhålla oss till dessa (Nord & Strömbäck, 2005), så går det att diskutera vad den tvetydiga rapporteringen tillför ur ett samhällsperspektiv.

Alarmerande rapportering – dramatik och sensation

20 procent av artiklarna hade en alarmerande gestaltning – artikeln fokuserade på hur farlig hälsorisen var utan att ge information om vilken målgrupp som var utsatt, när målgruppen var utsatt samt hur målgruppen skulle skydda sig. Resultatet kan kopplas till tidigare internationella och nationella studier där *vad* som berättas i ett nyhetssammanhang gällande en aktuell risk, vanligen får stå tillbaka för *hur* det berättas (Andersson Odén, Ghersetti & Wallin, 2005; Andersson Odén & Ghersetti, 2010; Swinnen, McCluskey & Franken, 2005; Barnett et al., 2014). Den alarmerande gestaltningen kan även sammankopplas till att olika hälsorisker är ett ämne som i sig redan har olika dramatiska och sensationella inslag inbäddade. Situationen är oftast ovanlig, osäker och akut samt berör individer och stundtals hela samhället. Den passar således väl in på de mediologiska kraven – nyheten kan med enkelhet dramatiseras och konkretiseras (Nord, 2008), och behöver följaktligen inte mycket omarbetning inför rapporteringen, utan kan produceras till en mindre kostnad.

Ytterligare en förklaring till den alarmerande gestaltningen är att de berättartekniker som dagstidningarna använder för att reducera informationsmängden samt fånga och behålla publikens uppmärksamhet och intresse (Johansson, 2004), kan ge upphov till att förstärka den aktuella situationens redan dramatiska och sensationella karaktär. Den ökade konkurrensen på mediemarknaden, där jakten på en så stor publik som möjligt är central för möjligheten att få annonsörer, kan även vara en bidragande faktor till den alarmerande gestaltningen. Anledningen till att vi dock inte har kunnat konstatera en lika omfattande alarmerande rapportering likt tidigare studier, grundar vi i vårt tidigare framförda resonemang gällande hur dessa studier har utgjorts av fallstudier på mer allvarliga, intensifierade och långvariga hälsoutbrott.

Kritisk rapportering – en granskande motvikt

11 procent, det vill säga omkring var tionde artikel gestaltade kemiska hälsorisker i livsmedel på ett kritiskt sätt – innehållet förhåller sig skeptisk mot hälsorisen eller den forskning den baseras på. Förekomsten av kritiska artiklar går att koppla dels till de lagar och föreskrifter dagstidningarna förväntas följa, dels till de uppgifter och den roll som dagstidningarna förväntas inneha. Enligt publicistiken ska journalisten vara kritisk mot nyhetskällorna och kontrollera sakuppgifter (sjf.se). Därtill framhåller 1994-års pressutredning att två av tidningarnas främsta uppgifter är att ge information och granska (Hadenius et al. 2011). Medierna har dessutom en roll som en *tredje statsmacht* där medierna inte enbart förväntas bistå allmänheten med information, utan även kritiskt granska beslut och åtgärder (Nohrstedt & Nordlund,

1993). Ytterligare en faktor som kan bidra till den kritiska gestaltningen är tidigare händelser där dagstidningarna har rapporterat om olika larmrapporter från olika källor som sedan visade sig vara felaktiga och överdriva, exempelvis akrylamid-larmet år 2002. Enligt vår kvantitativa innehållsanalys går det de facto dessutom att konstatera att andelen kritiska artiklar ökade tiden direkt efter akrylamidskandalen, men har därefter avtagit.

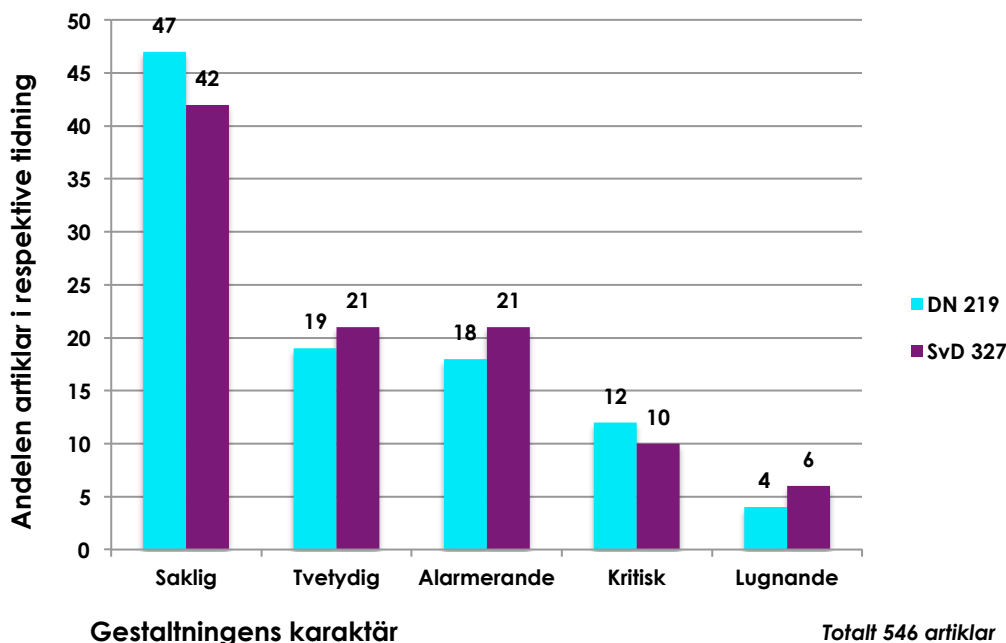
Lugnande rapportering – faran är över

5 procent gestaltade kemiska hälsorisker i livsmedel på ett lugnande tillvägagångssätt – innehållet framhåller hur den aktuella hälsorisken inte utgör någon risk, Anledningen till att så få artiklar har en lugnande karaktär sammankopplar vi med den osäkerhet och okunskap som ofta råder då en ny hälsorisk väl uppdagas. Artiklarna framhåller ofta att vidare forskning och tester skulle behövas för att kunna ge en definitiv rekommendation eller uttalande angående den aktuella hälsorisken, därav problematiken med att kunna gestalta läget som lugnande. De facto att nyheter som rapporterar om livsmedel som *är* farliga för den individuella och allmänna hälsan lockar till sig fler läsare på grund av dramatiskt innehåll, kan även det ligga till grund för det låga antalet lugnande artiklar.

Dagens Nyheter vs. Svenska Dagbladet

Bortsett från att båda tidningarna främst är sakliga i sin gestaltning så finns det vissa små skillnader dem emellan. I *figur 4* visas fördelningen av de 546 artiklarna sett till deras karaktär och respektive tidning de publicerades i.

Figur 4 – Respektive tidnings artikelfördelning baserat på gestaltningens karaktär (procent)

Figur 4. Figuren visar på respektive tidnings artikelfördelning baserat på gestaltningens karaktär. Staplarna visar hur stor procentuell andel av tidningarnas totala andel artiklar som kodades i de respektive kategorierna. Totalt hade SvD 327 artiklar och DN 219 artiklar.

Sett till det totala antalet artiklar som publicerades i de två respektive tidningarna så kan vi med hjälp av *figur 4* se att det är en större procentuell andel av SvD:s artiklar som har alarmerande eller tvetydig karaktär. Samtidigt kan vi se att det är en större procentuell andel av DN:s artiklar som har en saklig och kritisk karaktär. Skillnaderna mellan dagstidningarna är visserligen inte markanta, men resultaten tyder trots allt på att SvD tenderar att ha en mer alarmerande och tvetydig rapportering, medan DN:s rapportering är desto mer saklig eller kritisk. Dessa skillnader i gestaltningen och det faktum att DN har färre publicerade artiklar om kemiska hälsorisker i livsmedel är de största skillnaderna tidningarna sinsemellan, även om de inte är avsevärda.

Sammanfattning

Med utgångspunkt i vår kvantitativa innehållsanalys går det att fastställa att dagstidningarnas gestaltning av kemiska hälsorisker i livsmedel främst är av saklig karaktär. Det gäller sett till både dagstidningarnas gemensamma rapportering under åren 2000-2014, men även sett till deras enskilda rapportering under samma tidsperiod. Den sakliga framställningen torde finna grund i de lagar och föreskrifter som dagstidningarna förväntas efterleva, de två tidningarnas ämnesinsatta journalister, samt att tidningarna vill upprätthålla sitt anseende och uppfylla läsarnas förväntningar för att inte tappa status och förtroende och därav förlora sina läsare och slutligen annonsörer. Därefter karaktäriseras gestaltningen av en tvetydig eller alarmerande karaktär. Den tvetydiga gestaltningen ger dubbelbottnade eller motstridiga budskap vilket försvårar för läsaren att bedöma hälsorisken. Den alarmerande gestaltningen i sin tur karaktäriseras av dramatik och sensation, som passar väl in i medielogiken. Den kritiska artikeln har en skeptisk eller ifrågasättande hållning gentemot hälsorisken, den tidigare rapporteringen eller forskningen den baseras på. Den lugnande artikeln är i sin tur betryggande i sin gestaltning och uttrycker att det inte längre förekommer en hälsorisk.

2. Hur används mediedramaturgiska grepp för att gestalta kemiska hälsorisker i livsmedel?

De mediedramaturgiska greppen retorik och berättartekniker används i samtliga artikeltyper, men på varierande sätt och i olika utsträckningar, vilket förstärker de karaktärsdrag som kännetecknar de olika artikeltyperna. Nedan följer en presentation av vilka av de retoriska plikterna *docere*, *delectare* och *movere* som karaktäriserar de respektive artikeltyperna samt hur det tar sig till uttryck. Därefter presenteras hur appellformerna *ethos*, *logos* och *pathos* används och vilken typ av gestaltning det ger upphov till. Slutligen presenteras resultaten angående vilka berättartekniker som är synliga och vilken effekt de ger på rapporteringen. Avslutningsvis görs en samlad bedömning av hur mediedramaturgiska grepp används för att gestalta kemiska hälsorisker i livsmedel.

Docere – att undervisa sin publik

Gemensamt för samtliga artikeltyper är att de alla präglas av plikten *docere*. Rapporteringen är ständigt upplysande och därmed lever artiklarna upp till 1994-års pressutrednings krav, gällande att en av dagstidningarnas främsta uppgifter är att informera (Hadenius et al. 2011). I vilken utsträckning artiklarna präglas av *docere* och hur pass gedigen deras informationskaraktär är, skiljer dem emellan. Den sakliga, lugnande och kritiska artikeln är de som i störst utsträckning förmedlar tillräcklig information för att mottagaren ska kunna få förståelse för samt hantera den aktuella hälsorisken. Artiklarna har inga informationsluckor, utan mottagaren får information om vad den aktuella hälsorisken innebär, vilken eller vilka målgrupper som är drabbade, när, var och hur målgruppen eventuellt utsätts för hälsorisken samt hur de kan skydda sig mot den. Den sakliga artikeln är den som innehåller mest fakta, information och rekommendationer angående hälsorisken. Det ger till följd att artikeln har en betryggande karaktär, även om den inte, som den lugnande artikeln, de facto framhåller hur hälsorisken inte längre utgör någon risk.

Delectare – att behaga sin publik

Plikten *delectare* innebär att gestaltningen av den kemiska hälsorisken upplevs vara såväl betryggande som förtroendeingivande. Detta skapas med hjälp av sakligt framförd fakta och med hjälp av att informationen tillskrivs en tillförlitlig källa. Artiklar som präglas av *delectare* lämnar följaktligen inte några tveksamheter efter sig angående hälsorisken, utan läsaren kan dra en slutsats från rapporteringen och agera därefter. De artikeltyper som främst präglas av *delectare* är den sakliga, lugnande och kritiska. De går därmed att konstatera att dessa tre artikeltyper innehåller framingsteorins alla fyra gestaltningsfunktioner – att definiera problemet, att identifiera problemets orsaker, att ge ett moraliskt omdöme om problemet och att föreslå en lösning och förutse dess troliga effekt (Entman, 1993).

Motpolen finner vi i den alarmerande och den tvetydiga artikeln. Deras gestaltning har en undervisande karaktär men brister stundtals i sin upplysning, dels på grund av en alarmerande och intensifierad rapportering, dels på grund av en ofullständig och dubbelbottnad rapportering. I den alarmerande och tvetydiga artikeln ges inga klara och tydliga besked eller rekommendationer till läsaren, vilket gör att de inte upplevs som betryggande och präglas därav inte av plikten *delectare*. Exempelvis uttrycker artiklarna ofta att *höga halter kan innebära en risk*, men vad höga halter innebär rent konkret framgår inte. I flertalet av artiklarna är det även oklart om det ens föreligger

en hälsorisk eller inte, då avsändaren garderar sig genom att exempelvis använda uttrycken; *misstänks orsaka, kan visa sig ge, kan vara farlig, kan eventuellt leda till, kan riskera* och *kan finnas risk för*.

Informationsluckorna är som störst i den alarmerande artikeln där gestaltningen av hälsorisen även utelämnar råd, tips och lösningar på hur allmänheten kan skydda sig mot den aktuella hälsorisen, exempelvis genom att välja ekologiska alternativ. Det som istället ofta framhålls i samband med den nya uppmärksammade varningen i den alarmerande artikeln, är att vidare forskning behövs innan allmänheten kan få några tydliga riktlinjer. Artikeln *Gifter i mat oroar Världsnaturfonden* är ett exempel på en alarmerande artikel där de ovan nämnda bristerna förekommer. Artikeln handlar om att Världsnaturfonden har testat en rad olika livsmedel och att samtliga innehöll kemikalier och att man inte har kunskap om hur dessa, i kombination med varandra, påverkar människans hälsa. Artikeln framhäver att;

"[...] det idag helt saknas kunskap för att bedöma hälsoriskerna för omkring 25 000 av de drygt 30 000 kemikalier som människan spridit ut i miljön. Det här är kemikalier som kan visa sig ge långsiktiga rubbningar i hormonbalansen och i så fall kan vara kopplade till folksjukdomar som diabetes, fetma, cancer och hjärtsjukdomar, men även till försämrad reproduktionsförmåga [...]"

Samtidigt påpekas det att;

"Vi vill inte skrämman konsumenterna, men det skadar inte att bli mer medveten."

Det går dock att ifrågasätta huruvida denna typ av rapportering inte ska kunna uppfattas som skrämmande, då artikeln är otydlig huruvida det rör sig om en hälsorisk eller inte och utelämnar nödvändig information för allmänhetens möjlighet att bedöma den.

Samma problematik återfinns i den tvetydiga artikeln, som med dess dubbelbottnade och otydliga gestaltning försvårar läsarens möjlighet att dra en slutsats av rapporteringen. Det kan exemplifieras med artikeln *Förbjudet gift i ris*. Artikeln handlar om hur laboratorianalyser har kunnat påvisa att basmatiris innehåller så pass höga halter bekämpningsmedel att de inte får säljas i Sverige. I artikeln framhåller en bekämpningsmedelsexpert på Kemikalieinspektionen följande;

"Det är ingen tvekan om att de här ämnena är problematiska. Förutom att de kan påverka reproduktionen misstänks de även vara cancerogena. För att vara på den säkra sidan bör man inte exponeras för dem på något sätt."

Samtidigt påpekar en toxikolog på Livsmedelsverket att;

"[...] tycker inte att den uppmätta halten är uppseendeväckande eller att det utgör någon hälsorisk om man äter riset."

Utdragen från artikeln belyser tydligt problematiken med den tvetydiga artikeln. Gestaltningen av den kemiska hälsorisen ger ingen enhetlig bild, vilket kan försvåra läsarens möjlighet att bedöma om det faktiskt föreligger en risk eller inte. Användningen av olika källor kan visserligen syfta till att ge en bredare bild av hälsorisen, men det blir problematiskt då artikeln innehåller yttranden från olika källor, där alla framhåller olika perspektiv och inget av dem ges prioritet. Det blir således upp till läsaren att värdera och avgöra dels vilken myndighet, expert eller

forskare som upplevs vara mest tillförlitlig, dels vilken rekommendation de ska lyssna på och efterleva. På grund av den alarmerande och tvetydiga artikelns informationsluckor, så blir rapporteringen inte behagande på så sätt att den upplevs förtroendeingivande och trygg, vilket ger till följd att artikeltyperna således inte präglas av plikten *delectare*.

Den alarmerande och tvetydiga artikeln innehar därmed endast två av framing-teorins gestaltningsfunktioner – att definiera problemet och att identifiera dess orsaker. Gestaltningsfunktionerna som handlar om att ge ett moraliskt omdöme om problemet och att föreslå en lösning och förutse dess troliga effekt, lyser med sin frånvaro (Entman, 1993).

Movere – att beröra sin publik

Det är främst den alarmerande artikeln som karakteriseras av plikten *movere* – rapporteringen är känslomässigt laddad såtillvida att den inverkar på mottagarnas känslor. Hur plikten *movere* används på olika sätt i den alarmerande artikeln exemplifieras med följande utdrag ur artiklarna *Barn får i sig en cocktail av gifter* och *Gifter i mat oroar Världsnaturfonden*;

”Kunskapen vi har om dessa substanser är alarmerande.”

”Vi har laddat upp miljön med en cocktail av giftiga kemikalier som vi till slut får i oss via maten. Nu genomför vi ett experiment på oss själva utan att veta vart det bär hän.”

Båda artiklarna handlar om mängden kemikalier som vi får i oss via olika livsmedel. Det första utdraget visar hur artikeln inverkar på läsarens känslor genom att peka på hur den nya kunskapen visar att läget är värre än befarat, medan det andra utdraget istället visar på hur artikeln inverkar på läsarens känslor genom att påpeka att avsaknaden av kunskap är det mest oroväckande. Plikten *movere* går även att finna i flertalet av de tvetydiga artiklarna, dels då hälsoriskerna gestaltas som problematiska och oroväckande, dels då olika åsikter ställs mot varandra och ger upphov till ett laddat, konfliktfyllt och dramatiskt innehåll.

Gestaltningen i den alarmerande och tvetydiga artikeln kännetecknas således av ett dramatiskt innehåll, högt tonläge och värdeladdade ord. Detta kan jämföras med den lugnade, sakliga och kritiska artikeln där rapporteringen är desto mer sansad och framförs med ett dämpat tonläge och ett icke-intensivt ordval. Plikten *movere* återfinns inte i den lugnade eller i den kritiska artikeln, men kan däremot ses i den sakliga artikeln. Här används dock inte plikten för att skapa en gestaltning som ger upphov till oro, ängslan och osäkerhet hos allmänheten, utan för att skapa en positiv känsla och ökad trygghet, trots den aktuella hälsoriskerna. I den sakliga artikeln framhålls ofta hur de olika hälsoriskerna medför positiva effekter såsom ökad andel ekologisk mat, striktare restriktioner gällande användandet av olika kemikalier, att högre krav ställs på livsmedelsproducenter samt att hårdare och mer noggranna säkerhetskontroller för livsmedel införs.

Sammanfattning

Plikten *docere* förekommer i samtliga artikeltyper då de har för avsikt att undervisa läsaren angående den aktuella hälsoriskerna. Artiklar som karakteriseras av *docere* är även de som innehåller mest fakta och information. Plikten *delectare* innebär att

gestaltningen upplevs vara såväl betryggande som förtroendeingivande. Detta skapas med hjälp av sakligt framförd fakta och med hjälp av att informationen tillskrivs en tillförlitlig källa. Artiklar som präglas av *delectare* lämnar följaktligen inte några tveksamheter efter sig angående hälsoriskerna, utan läsaren kan dra en slutsats från rapporteringen och agera därefter. Plikten *movere* ger en rapporteringen som är känslomässigt laddad och som kan inverka på mottagarnas känslor. Den tar sig till uttryck genom ett dramatiskt innehåll med värdeladdade ord, men kan även användas för att skapa en positiv känsla och ökad trygghet genom att exempelvis framhålla positiva effekter, såsom ökad andel ekologisk mat eller striktare restriktioner gällande användningen av olika kemikalier.

Logos – den rationella sidan

I samtliga fem artikeltyper – den alarmerande, sakliga, tvetydiga, lugnande samt den kritiska, förekommer appellformen *logos*. Artiklarnas rapportering är informativ och faktabaserad. Fakta förekommer ofta i form av siffror, statistik, tabeller och resultat från olika undersökningar och studier. Huruvida rapporteringen präglas av *logos* sett till rapporteringens grad av neutralitet, objektivitet och saklighet skiljer dock artiklarna åt. Det är framför allt i den sakliga och lugnande artikeln som appellformen *logos* även tar sig till uttryck i form av en neutral, objektiv och saklig rapportering. I dessa artikeltyper kombineras inte information och fakta med några spekulationer eller garderingar gällande den aktuella hälsoriskerna. Artiklarna har dessutom ingen iögonfallande eller dramatisk stil och försöker inte att uppröra känslor. Detta exemplifieras med ett utdrag ur den lugnande artikeln *Livsmedelverket tonar ner giftlarm*. Artikeln handlar om att Livsmedelsverket vill tona ner det felaktiga och överdrivna giftlarm som Naturvårdsverket gick ut med efter att Livsmedelsverket publicerade en rapport om bekämpningsmedel i frukter. I artikeln framhåller Livsmedelsverkets representant följande;

”Att rester av bekämpningsmedel hittades i 87 procent av frukterna som testades stämmer. Halterna är emellertid så låga att det inte är några mängder att tala om [...] gränserna är även satta så att det ska gå att äta frukterna och grönsakerna utan att skölja dem [...] ingenting i forskningen tyder på att det skulle vara skadligt att äta frukt, även om det finns spår av bekämpningsmedel.”

Utdraget exemplifierar hur den lugnande artikeln har en preciserad, saklig samt underbyggd information och där källan som uttalar sig dessutom framför en objektiv och rättfram upplysning, utan att gardera sig.

Den sakliga och lugnande artikelns rapportering ställer dessutom ofta den aktuella hälsoriskerna i relation till andra hälsorisker som är mer sannolika att inträffa och ibland allvarigare. Det nämnda exemplifieras med ett utdrag ur artikeln *Larm minskade inte akrylamidhalten*. Artikeln handlar om att det troligtvis cancerogena ämnet akrylamid fortfarande förekommer i livsmedel, trots Livsmedelsverkets larm år 2002. En forskare vid Karolinska institutet ger följande utlåtande gällande sambandet mellan akrylamid och olika livsmedel såsom chips, kaffe och pommes frites;

”Den uppskattade risken för individen är mycket liten även om man är bögkonsument. När det gäller exempelvis chips och andra onyttiga produkter skulle jag vara mer orolig för fett och sockret än för akrylamiden”

Utdraget visar på hur artiklarnas tillvägagångssätt – att sätta hälsorisen i relation till andra risker följaktligen tonar ner larmet, utan att förringa att det faktiskt finns en hälsorisk. En neutral, objektiv och saklig rapportering går också att finna i den kritiska artikeln, trots dess skeptiska karaktär. Även om artikeln fokuserar på kritik mot överdrivna larmrapporter från olika källor och ställer sig frågande till huruvida larmen är befogade, så lever artikeltypen upp till kravet om sanning, relevans, balans och neutralitet i rapporteringen (Hadenius et al. 2011). Detta då rapporteringen i den kritiska artikeln ofta framhåller sin förståelse för att olika forskare, forskningsetiker och metoder kan ge olika resultat angående en hälsorisk samt värdera hälsorisen på skilda sätt. Därtill betonas det ofta att man är medveten om och har förståelse för att forskare ofta följer försiktighetsprincipen – allt som kan misstänkas vara farligt ska stoppas eller regleras, det vill säga man larmar hellre än att avstå.

Pathos – den känsloladdade sidan

I den alarmerande och tvetydiga artikeln förekommer ofta appellformen *pathos*, som syftar till att inverka på mottagarens känslor. Dessa artikeltyper har en rapportering som präglas av värdeladdade ord och en iögonfallande samt dramatisk stil. Vanligt förekommande ord är exempelvis;

gift, död, larm, varning, akut, fara, sjukdom, allvarligt, oroväckande, förrädisk, hotfullt, farliga ämnen, full av bakterier, dödlig utgång, livshotande skador, fosterskador.

Därtill används ofta begreppet *giftcocktail*, för att illustrera hur vi med enkelhet sveper i oss en salig blandning av olika kemikalier och hur vi bekymmersfritt serverar det till våra barn. I den alarmerande artikeln används appellformen *pathos* även för att påverka mottagarnas känslor och sinnestillstånd genom att måla upp skräckscenarion gällande vad som kan hända den målgrupp som är utsatt för hälsorisen, vilken ofta består av gravida kvinnor, foster och små barn. I den tvetydiga artikeln förekommer även uttalanden som försvårar en nyanserad debatt mellan olika källor och som bidrar till att jaga upp och intensifiera stämningen. Det exemplifieras med ett utdrag ur den tvetydiga artikeln *Vin innehåller rester av bekämpningsmedel*, där en representant från Naturskyddsföreningen uttrycker sig följande;

“Gränsvärden är egentligen inte det viktiga. De här kemikalierna borde inte vara tillåtna överhuvudtaget”.

Artikeln handlar om Naturskyddsföreningens upptäckt att vin innehåller bekämpningsmedel som är klassade som cancerframkallande av EU, samtidigt som Systembolaget uttalar sig i artikeln och då tonar ner riskerna. Denna typ av användning av *pathos* ger till följd att rapporteringen inte är fullt förenlig med 1994-års pressutrednings krav gällande objektivitet – presentationen ska präglas av sanning, relevans, balans och neutralitet (Hadenius et al. 2011).

Ethos – den trovärdiga sidan

Alla de fem artikeltypernas gestaltning karaktäriseras av att appellformen *ethos* används. Alla artiklars rapportering tillskrivs en källa, som ofta upplevs vara såväl allmänt känd som tillförlitlig. Vidare diskussion om källorna och *ethos* finns under frågeställning 3 på sida 36.

Sammanfattning

Appellformen *logos* förekommer i samtliga artikeltyper då rapporteringen är informativ och faktabaserad. Fakta förekommer ofta i form av siffror, statistik, tabeller och resultat från olika undersökningar och studier. Det är framför allt i den sakliga och lugnande artikeln som appellformen *logos* även tar sig till uttryck i form av en neutral, objektiv och saklig rapportering. I dessa artikeltyper kombineras inte information och fakta med några spekulationer eller garderingar gällande den aktuella hälsoriskerna. Artiklarna har dessutom ingen iögonfallande eller dramatisk stil och försöker inte att uppröra känslor. Den alarmerande och tvetydiga artikeln särskiljs återigen från den sakliga, lugnande och kritiska artikeln. De senare artikeltyperna använder desto mer appellformen *pathos*, i form av värdeladdade ord och ett högt och intensifierat tonläge som blir det mest framträdande i rapporteringen. Enligt framingteorin är det således också det som blir det mest minnesvärda för mottagaren (Entman, 1993).

Berättartekniker – konsten att göra någonting ännu intressantare

Flertalet av de olika berättartekniker som dagstidningar har att tillgå för att dels reducera informationsmängden, dels fånga och bibehålla publikens uppmärksamhet och intresse, används i artikeltyperna. För att gestalta risken på ett än mer dramatiskt, sensationellt och intresseväckande tillvägagångssätt, använder den alarmerande artikeln berättarteknikerna *intensifiering* och *tillspetsning*. Dessa två tekniker går också att hitta i den tvetydiga artikeln. I artiklarna uttrycks vanligtvis teknikerna genom värdeladdade ord, vassa uttalanden eller skräckexempel om liknande tidigare hälsorisker. Främst används tekniken *tillspetsning* i form av korta, slående och dramatiska uttalanden som bidrar till att dramatisera rapporteringen ännu mer. Det nämnda exemplifieras med ett utdrag ur artikeln *EU dömer ut larm om att aspartam ger cancer*. Artikeln handlar om att forskare från det italienska Ramazzini-institutet har funnit ett samband mellan sötningsmedlet aspartam och cancer. EFSA anser dock att Ramazzini-studien är bristfällig, något som Erik Millstone, professor och expert på livsmedelstillsatser, inte håller med om. Millstone uttalar sig följande;

”Ramazzini-studien är den största och bäst genomförda som gjorts på aspartam. Vad krävs nu? Att människor i stort antal faller döda ner med flaskan i handen?”

Utdraget är ett tydligt exempel på hur tekniken *tillspetsning* används för att intensifiera och skapa en mer uppseendeväckande text.

Motsatsen finner vi i den sakliga, lugnande och den kritiska artikeln som desto mer präglas av berättarteknikerna *förenkling* och *konkretisering*. Teknikerna ger till följd att artiklarnas innehåll blir kort, klart, koncist och tydligt, vilket i sin tur bidrar till att göra rapporteringen mer lättförståelig och lättmottaglig. Berättarteknikerna tar sig till uttryck genom användandet av enkla meningsuppbyggnader, ett vardagligt språk och exemplifiering. I artikeln *Innehåller mitt äppelmos bensen?* används ett exempel för att förenkla och konkretisera abstrakt och svårförstådd information gällande hur mycket äppelmos man kan äta utan att utsättas för en risk. Läsaren får följande rekommendation;

”Du måste äta mer än ett kilo äppelmos varje dag för att det ska vara en risk att räkna med och då bör du ändå se över dina matvanor.”

Utdraget belyser hur rekommendationen blir mer lättförstådd genom förenkling, gentemot att om artikeln hade förklarat hur många nanogram bensen det maximalt få finnas per milliliter urin, för att individen inte ska utsättas för någon risk. Andra sätt att konkretisera är sätta den aktuella hälsorisen i relation till andra hälsorisker eller andra risker som vi kan råka ut för i vår vardag och där konsekvensen är desto mer omedelbar, såsom en trafik- eller fallolycka. I den alarmerande och tvetydiga artikeln tar teknikerna sig till uttryck såtillvida att rapporteringen upplevs ha informationsluckor för allmänhetens möjlighet att skapa en helhetsbild och bedöma den aktuella hälsorisen. Det nämnda exemplifieras med ett utdrag ur artikeln *Grillad korv – med flamskyddsmedel*. Artikeln framhåller att korvarna innehåller flamskyddsmedel, något som sägs oroa forskarna. Därefter fortsätter artikeln;

”De uppmätta halterna i Testfaktas analys av grillkorv är inte anmärkningsvärda eller farliga i sig. Men eftersom flamskyddsmedel finns i allt från korv till datorer kan det sammantaget resultera i negativa hälsoeffekter.”

Efter detta utlåtande ges ingen mer information eller några råd till läsaren angående riskerna med flamskyddsmedel. Utdraget visar följaktligen på hur teknikerna *förenkling* och *konkretion* i detta fall inte bidrar till att förenkla informationen, utan till att göra den desto mer vilseledande och svårtolkad. Problematiken som uppstår är att läsaren får svårt att göra en välgrundad bedömning av hälsorisen.

Polarisering används i den alarmerande och tvetydiga artikeln för att skapa en intensifierad, intresseväckande och häpnadsväckande gestaltning. Tekniken tar sig till uttryck genom att två åsikter angående hälsorisen ställs direkt mot varandra. Vanligtvis är det en ny upptäckt om en hälsorisk som framhålls av experter eller ett forskarteam, som ställs gentemot kommentarer från en etablerad aktör inom ämnesområdet, exempelvis Livsmedelsverket, EFSA eller Kemikalieinspektionen. Bortsett från att berättartekniken skapar ett dramatiskt och konfliktorienterat innehåll, så uppstår även en problematik gällande vad och vem mottagarna ska lyssna till då inget av de flera perspektiv som framförs ges företräde. I dessa fall lämnas därmed ansvaret över till läsaren att kontrollera informationens riktighet (Nohrstedt & Nordlund, 1993).

I den lugnande och kritiska artikeln har *polarisering* samma funktion, men ger upphov till ett annat uttryck och en annan gestaltning. I dessa artiklar används tekniken visserligen för att framhäva olika uppfattningar gällande hälsorisen, men det görs för att på så sätt begripliggöra och tydliggöra vad som faktiskt gäller. Det tar sig exempelvis till uttryck genom att artiklarna motställer det felaktiga och det korrekta, den oriktiga och det sanna samt det överdriva och det faktiska. I dessa artiklar lämnas ansvaret således inte över till allmänheten gällande att avgöra vem och vilka råd de ska lyssna på. Istället får de en tydlig helhetsbild av hälsorisen och tillräcklig information.

Stereotypisering och *personifiering* är de berättartekniker som används i minst utsträckning. Enligt Hernes används teknikerna för att underlätta för mottagarna att ta till sig rapporteringen (Johansson, 2004). I den alarmerande artikeln används dock teknikerna *stereotypisering* och *personifiering* istället för att anspela och inverka på mottagarnas känslor och sinnestillstånd genom att visa på hur de tillhör eller kan tillhöra den drabbade målgruppen. Uttryck såsom *precis som mamma Irene så kan du drabbas, för dig som är gravid är det extra allvarligt* och *alla småbarnsföräldrar bör vara oroliga*, är exempel på hur de två teknikerna används.

Sammanfattning

Samma skiljelinje som vi tidigare har konstaterat mellan den alarmerande och tvetydiga artikeln respektive den lugnande, sakliga och kritiska artikeln återfinns även i användningen av berättartekniker. Det är tydligt att den alarmerande och tvetydiga artikeln använder tekniker som ger upphov till en intensifierad, dramatiserad och uppseendeväckande rapportering, medan de övriga artikeltyperna desto oftare använder tekniker som ger upphov till en förtydligande, förenklad och konkretiserad rapportering. I de fall där samma berättartekniker används i de olika artikeltyperna, går det dessutom att konstatera att de används för olika funktioner och syften. Hernes framhöll hur berättarteknikerna kan användas för att å ena sidan fånga och bibehålla allmänhetens uppmärksamhet och intresse och för att å andra sidan reducera och begripliggöra informationen (Johansson, 2004). Det nämnda blir tydligt i vårt fall där användningen av en och samma berättarteknik används för den första funktionen sett till den alarmerande och tvetydiga artikeln, medan samma berättarteknik används för den andra funktionen i den sakliga, lugnande och kritiska artikeln.

Den alarmerande och tvetydiga artikeltypen karaktäriseras av de mediedramaturgiska grepp som tenderar till att skapa en dramatiserad, intensifierad och uppseendeväckande gestaltning. Det behöver nödvändigtvis inte vara problematiskt, såtillvida att artiklarna fortfarande gör det möjligt för läsaren att få förståelse för hälsoriskerna. Det är dock informationsluckorna som försvårar möjligheten att bedöma och värdera hälsoriskerna. I den sakliga, lugnande och kritiska artikeltypen används istället de mediedramaturgiska greppen för att skapa en sansad, betryggande och undervisande gestaltning. Fördelen med tillvägagångssättet är att gestaltningen i bästa fall lyckas ge en helhetsbild av hälsoriskerna. Sett till gestaltningsfunktionerna fyller den alarmerande och tvetydiga artikeln endast två funktioner; att definiera hälsoriskerna och identifiera dess orsaker, medan den sakliga, lugnande och kritiska även uppfyller funktionerna; att ge ett moraliskt omdöme om hälsoriskerna samt att föreslå lösningar och förutse dess effekter (Entman, 1993).

3. Hur uttrycker artiklarna vem som står bakom informationen om hälsorisken?

Vilka källor får komma till tals?

Källorna i dagstidningarnas gestaltningar av kemiska hälsorisker i livsmedel utgörs vanligtvis av en myndighet, organisation eller annan aktör inom ämnesområdet. I dessa fall uttalar källan sig om den aktuella hälsorisken i form av kommentarer, forskningsresultat och rekommendationer alternativt hänvisar till genomförda studier gällande hälsorisken. De mest frekvent återkommande källorna för samtliga artikeltyper är Livsmedelsverket och EFSA. Därefter förekommer även Kemikalieinspektionen, Smittskyddsinstitutet, WHO samt nationella och internationella universitet och forskargrupper som källor. Dessa upplevs vara såväl allmänt kända som tillförlitliga och har följaktligen ett starkt *ethos* – de upplevs vara trovärdiga samt ha en god moral och karaktär. Det ska dock poängteras att graden av förtroende för dessa källor kan påverkas av enskilda personers inställning till myndigheter, EU och forskare. Har källorna sedan tidigare ett svagt *ethos* hos den enskilda personen torde de inte bidra till att förstärka rapporteringens trovärdighet.

I de fall där ingen av dessa ovan nämnda källor i sin helhet står bakom rapporteringen, så blir det ofta företrädda av en anställd, forskare, expert etc. Dessa enskilda personer är vanligtvis inte kända, men de och rapporteringen tillskrivs acceptans och förtroende sett till att deras verksamhetsområde, profession och titel framhålls i artiklarna. Det nämnda innebär att dessa två typer av källhänvisning lever upp till 1994-års pressutrednings krav om källkritik – det journalistiska innehållet ska ha en tydligt angiven uppgiftslämnare eller vara bekräftat på ett annat sätt (Hadenius et al. 2011). Det förekommer dock artiklar där ingen aktör utgör källa till informationen som framhålls, utan där rapporteringen enbart tar utgångspunkt i publicerade studier och forskningsresultat. I majoriteten av de artiklar som använder sig av denna typ av källa hänvisas det även till vem som står bakom studierna och forskningsresultaten såsom Livsmedelsverket eller EFSA. Vissa artiklars rapportering om kemiska hälsorisker utgår dock enbart från olika studier, utan att framhålla vem, var, när samt hur studien är genomförd. Dessa källor lever följaktligen inte upp till 1994-års pressutrednings krav om källkritik (Hadenius et al. 2011).

Hur används källorna?

I alla våra fem artikeltyper – den alarmerande, tvetydiga, sakliga, lugnande och kritiska, används källor kontinuerligt. Det förekommer dock skillnader i hur artiklarna använder sig av, redovisar, samt förhåller sig till källorna. Den sakliga och den lugnande artikeln är de som tydligast uppvisar källan till rapporteringen. I dessa artiklar är det vanligt att såväl en aktör som ett forskningsresultat agerar källa till dagstidningarnas gestaltning av den aktuella hälsorisken. I samtliga fall upplevs aktörerna vara kända och tillförlitliga ur ett allmänt perspektiv. Sett till de studier och forskningsresultat som framhålls, så hänvisar rapporteringen även alltid till vem som står bakom studierna och i flertalet fall även till var, när samt hur studien är genomförd. Tydligt redovisade källor som även innehar ett starkt *ethos* bidrar således till att rapporteringen upplevs som förtroendeingivande.

Även den kritiska artikeln redovisar källorna tydligt. Användning av gedigna, kända och legitima källor ger till följd att stödja kritiken som framförs i artikeln och rapporteringen upplevs därmed inte som eget tyckande från journalistens sida. De

facto att källorna tillskrivs ett starkt *ethos* – de upplevs vara trovärdiga samt ha en god moral och karaktär, bidrar till att rapporteringen i sin tur framstår som tillförlitlig. Gestaltningen i den kritiska artikeln får än mer tyngd och bärkraft då den dessutom tydligt hänvisar till de källor vars information artikeln riktar kritik gentemot. Läsarna ges således en möjlighet att själva avgöra och bedöma huruvida den kritiska gestaltningen är befogad eller inte.

Gemensamt för de tre ovan diskuterade artikeltyperna – den sakliga, lugnande och kritiska, är att de ofta använder flera källor i samma artikel. Detta kan vara väl angeläget då likartade uttalanden kring hälsoriskerna från olika källor kan bidra till att öka artikelns trovärdighet. Även den tvetydiga artikeln innehåller flera olika källor, men de används inte för att framföra ett enhetligt budskap. Artikeln kännetecknas istället av en rapportering där flera källor framför skilda perspektiv och där inget av dem ges företräde. Det uppstår således en problematik för läsaren gällande hur denne ska bedöma och värdera hälsoriskerna som anses föreligga. Det nämnda blir än mer problematiskt sett till det faktum att källorna som används i flertalet fall är allmänt kända samt har liknande grad av auktoritet och legitimitet, det vill säga ett starkt *ethos*.

Problematiken kan exemplifieras med artikeln *Kaffe inget för gravid*. I artikeln presenteras en ny amerikansk studie som visar på att kaffe i små doser – två koppar per dag, kan öka risken för missfall hos gravida kvinnor. I artikeln framhåller samtidigt en expert att;

”Om du absolut behöver kaffe under graviditeten, begränsa intaget till en kopp eller mindre per dag.”

Huruvida denna expert har någon koppling till den amerikanska studien som artikeln baseras på, är dock oklart. Därefter rekommenderar sedan Livsmedelsverket att tre koppar per dag är ett rimligt kostråd. Då rekommendationerna motsäger varandra och då inget perspektiv på hälsoriskerna ges företräde, försvåras allmänhetens möjlighet att bedöma och förhålla sig till densamma. Den tvetydiga artikeln är följaktligen ett tydligt exempel där ansvaret överlämnas till allmänheten gällande att ta reda på vilken information och vilka råd de ska tro på samt efterleva (Nohrstedt & Nordlund, 1993).

Aktörer med dolda agendor

Ett kritiskt förhållningssätt till källorna är viktigt då dessa, trots ett starkt *ethos*, kan ha en egen agenda för sårintressen (Nord, 2008). Detta blir exempelvis tydligt i den tvetydiga artikeln *Vin innehåller rester av bekämpningsmedel*. Artikelns källa är Naturvårdsverket som framhåller att ett test, som de själva har genomfört, på 40 viner visade att de 34 som inte var ekologiska, innehöll rester av cancerogena och reproduktionsstörande bekämpningsmedel. I artikeln riktar Naturvårdsverket skarp kritik mot resultatet och kommenterar det följande;

”Det är inte acceptabelt att de innehåller kemikalier som kan skada vår hälsa. Vi tycker att lagstiftningen behöver skärpas.”

Det ska då poängteras att de uppmätta halterna i vinerna, som Naturvårdsverket undersökning visar på, är långt under de gränsvärden som är tillåtna enligt Livsmedelsverket. Det nämnda belyser således vikten av att kritisk granska källorna då deras information om en hälsorisk desto mer kan finna grund i affärsmässiga

avsikter, politiska intressen eller agendor för särintressen, än att hälsoriskerna de facto utgör en risk för den personliga och allmänna hälsan. Som i detta fall där Naturvårdsverket utnyttjar att deras studies resultat publiceras i en dagstidning, för att samtidigt arbeta för en skarpare lagstiftning. Att vara kritisk mot nyhetskällorna är dessutom en av de regler och förordningar journalisterna förväntas efterleva, vilket befäster vikten av det ytterligare (sjf.se).

I den alarmerande artikeln är det huvudsakliga problemet angående källorna att artikeltypen tenderar att skapa larm ur forskning, experiment och studier som inte anses helt gedigna. Ett tydligt exempel på detta är artikeln *Konserver källa till omstridd kemikalie* publicerad i SvD. Artikeln baseras på ett experiment utfört av fyra reportrar från SvD. I två dagar åt de konserverad mat, vilket medförde att halten av det hormonstörande ämnet bisfenol A i reportrarnas urin ökade med flera tusen procent. Enligt forskarna från Lunds universitet som var med och genomförde experimentet samt analyserade dess resultat, var denna nya upptäckt *anmärkningsvärd och av stor betydelse*. Det går dock att ifrågasätta hur pass tillförlitliga resultaten var och om det var befogat att skapa ett larm ur studien sett till hur den utfördes;

”Konsumtionen har hela tiden legat inom det rimligas ramar. Frukosten har exempelvis bestått av vita bönor med bacon serverat på plasttallrik i polykarbonat och nedsköjt med mikrat kaffe i plastmugg. Till lunch har det serverats tonfisksallad med konserverade ingredienser eller burkeravioli. Konserverad frukt, glass på kondenserad mjölk och några burköl hör också till det som slunkit ned.”

För det första går det att ifrågasätta hur den nämnda konsumtionen kan anses ligga inom *de rimligas ramar*. För det andra så går det även att ifrågasätta hur många personers matvanor som är förenliga med hur reportrarna åt i studien. För det tredje, om en person äter i enlighet med hur reportrarna åt i studien, går det att ifrågasätta om det är bisfenol A eller personens kostvanor som utgör den största hälsoriskerna. Sådana kostvanor torde bidra till att kroppen utsätts för en mängd andra kemikalier och tillsatser som kan ha en än mer negativ inverkan på personens hälsa gentemot bisfenol A. Artikeln är följaktligen ett tydligt exempel på en artikel som skapar larm om en hälsorisk på tveksamma grunder. Även om undersökningen möjligen visar på nya upptäckter och häpnadsväckande resultat, så är det ett resultat som varken är tillförlitligt eller som kan sägas visa på en hälsorisk som en större del av Sveriges befolkning utsätts för. Att resultatet enbart får kommenteras av forskarna från Lunds universitet, vilka var de som utförde studien, bidrar till att reducera artikelns reliabilitet ytterligare.

På grund av såväl experimentets som rapporteringens utformning går det att ifrågasätta varför SvD valde att publicera ovan nämnda artikel. I det aktuella fallet torde dock valet grundats i att SvD dels blev de som fick upp ämnet bisfenol A på andra mediers dagordning genom att agera företrädare, dels fick uppmärksamhet för sin artikelserie om bisfenol A, kallad *Bisfenolfällan*. Därtill kan valet av publiceringen grundats i att experimentet var tillspetsat och fick ett intressant och häpnadsväckande resultat, vilket är förenligt med medielogiken och därmed kunde locka till sig en stor andel läsare.

Relationen mellan journalisten och källan

Hälsorisker innebär lägen där journalisterna måste vara särskilt kritiska mot källorna. Detta då information snabbt måste förmedlas till allmänheten samtidigt som den tillgängliga informationen ofta är knapphändig och aktörer kan ha intresse av att styra och kontrollera informationsflödet och nyhetsrapporteringen för egenintressen (Nord, 2008). För journalisternas agerande i dessa situationer finns det två strategier, att antingen förmedla den tillgängliga informationen så fort som möjligt eller att kontrollera att informationen är korrekt (Nohrstedt & Nordlund, 1993). Den alarmerande och den tvetydiga artikeln präglas av den tidigare strategin, medan den sakliga, lugnande och kritiska artikeltypen präglas av den senare.

Ett typexempel på den alarmerande artikelns användning av den tidigare strategin – att förmedla den tillgängliga informationen så fort som möjligt, är akrylamid-larmet som inledningsvis presenterades. Där skapade både DN och SvD omedelbara och intensiva larm enbart några timmar efter presskonferensen. Larmet pågick i flera dagar och gestaltades med hjälp av information från flera etablerade och legitima aktörer, som framhöll hur situationen innebar ett globalt, hotfullt och brådskande problem. WHO uttryckte exempelvis sin oro för forskningresultatet på följande sätt;

”Vi måste skynda på. Detta är ett potentiellt mycket stort, och globalt, problem. Det finns ingen i världen som bara kokar sina grönsaker”

Utdraget belyser hur erkända och gedigna källor kan dras med i dramatiken vid en hälsorisk och ge upphov till en alarmerande och intensifierad rapportering från dagstidningarnas sida. Det nämnda visar följaktligen på vikten att dagstidningarna förhåller sig kritisk till källorna oavsett deras starka *ethos*, samlade uttalanden samt förutsatta sakkunskap inom området.

Det ska dock poängteras att dagstidningarna med stor sannolikhet även själva tenderade att alarmera källornas utlåtande ytterligare, på grund av skillnaderna i källorna och journalisternas språk, uttryckssätt och kunskap. Detta då processen med att omforma en forskningsrapport eller ett utlåtande från en källa till en artikel som är förenlig med medielogiken innebär förenkling, tillspetsning och förkortning, vilket följaktligen kan leda till att information såväl förloras som dramatiseras och intensifieras. I artikeln *Ett år har gått sedan akrylamid-larmet* berättar Margareta Thörnqvist, en av huvudpersonerna för upptäckten av akrylamid-larmet, hur detta tog sig till uttryck vid det överdrivna larmet;

”Jag har en obehaglig eftersmak. Jag gjorde min plikt och informerade. Kanske går det inte att förena journalistikens och forskarnas värld. Eller för den delen forskarens och myndighetens”.

Samtidigt som utdraget visar på problematiken med översättningen och omarbetningen av källornas utlåtande för att de ska anpassas till medielogiken, så är det även av vikt hur källorna själva framför sin information till medierna. Geoffrey Podger, chef för EFSA under akrylamid-larmet, påpekar i artikeln *Nationella giftlarm ska undvikas inom EU*, att det också är av betydelse att myndigheter, experter och forskare är tydliga i sina resultat och kommunicerar rätt till medierna och allmänheten för att en korrekt rapportering ska kunna genomföras;

”Folk är tillräckligt intelligenta för att förstå osäkra resultat. Men man måste inse att det finns flera olika nivåer av information, alltifrån den som riktas till experter med specialkunskap till

sådant som vänder sig till allmänheten och medierna. Därför krävs det att vi är nogga och verkligen tydliga”.

Samtliga ovan framförda utdrag visar följaktligen på betydelsen av att såväl källorna som journalisterna är medvetna om hur de två kommunicerar inom sin yrkesroll, för att en alarmerande och missvisande rapportering ska kunna undgå.

Knappt en vecka efter presskonferensen om akrylamid då mer tillförlitlig fakta och mer gedigna undersökningar kring akrylamid och cancer uppmärksammades, så avtog den alarmerande rapporteringen och dagstidningarna blev desto mer kritiska och ifrågasättande. Detta agerande från DN och SvD:s sida kan härledas till Booker och Norths (2008) slutsats om att även de mest respekterade elittidningarna dras med i en alarmerande rapportering och spär på den när den väl pågår, för att sedan döma ut det när larmet väl lagt sig.

Sammanfattning

I majoriteten av artiklarna anges källan till informationen, vilket gör att de lever upp till kravet att innehållet ska ha en angiven uppgiftslämnare eller vara bekräftat på annat sätt (Hadenius et al. 2011). Källan utgörs vanligtvis av en nationell eller internationell myndighet, organisation, universitet, forskarteam eller annan aktör inom ämnesområdet. Alternativet är att en person eller en studie representerar någon av de nämnda källorna. Sammantaget för de källor som används är att de har ett starkt *ethos*, de upplevs vara såväl allmänt kända som tillförlitliga ur allmänhetens perspektiv. Det förekommer dock skillnader i hur de olika artikeltyperna använder, redovisar samt förhåller sig till källorna. Medan den sakliga, lugnande och kritiska artikeln har tydliga och fullständiga källor så tenderar den alarmerande och tvetydiga artikeln att stundtals använda otydliga källhänvisningar och att inte vara källkritisk. Dessa artiklar brister därmed gällande att innehållet ska vara korrekt och att journalisten ska förhålla sig kritisk gentemot källorna och kontrollera sakuppgifterna (sjf.se). Den inneboende demokratiska och medborgerliga problematiken med otydliga källor och en icke källkritisk hållning är det faktum att dagstidningarna utgör ett av de medier som allmänheten nästan uteslutande får information ifrån angående olika hälsorisker (Mral & Vigsø, 2014).

7. SLUTSATSER OCH DISKUSSION

I följande avsnitt kommer vi att med utgångspunkt i våra frågeställningar och deras respektive resultat presentera slutsatserna för vår studie. Vi kommer även att diskutera studiens generaliserbarhet och ge förslag på vidare forskning. Genomgående i avsnittet redogör vi också för våra egna tankar och reflektioner kring såväl studien som dess slutsatser.

Syftet med vår studie var att undersöka *hur dagstidningar gestaltar kemiska hälsorisker i livsmedel* och med hjälp av vår longitudinella ansats fick vi möjlighet att kunna uttala oss om dagstidningarnas generella gestaltning av vårt valda ämnesområde. Resultatet visade att kemiska hälsorisker i livsmedel främst gestaltas på ett informativt, sakligt och balanserat tillvägagångssätt med hjälp av tillförlitliga och tydliga källhänvisningar. Det innebär följaktligen att dagstidningarna generellt sett också efterlever de ideal, uppgifter, krav och regler de förväntas följa och uppfyller således sin informativa och demokratiska funktion i samhället.

Resultatet för vår studie anser vi har en hög giltighet och trovärdighet sett till vår metodvetenhet och vårt reflexiva, systematiska, metodologiska och gemensamma arbete vid empiriinsamlingen, analysen och resultatdelen. Därav tror vi att resultatet även kan vara gällande vid DN och SvD:s rapportering av andra typer av hälsorisker. Generaliserbarheten grundas också i att majoriteten av artiklarna hade en informativ, saklig och balanserad karaktär samt i det faktum att vårt ämnesområde utgjordes av en hälsorisk där rapporteringen oftast karaktäriseras av tidspress att få ut information och informationsbrist, jämförelsevis med en rapportering om hälsoriskerna fetma, rökning och alkoholkonsumtion. Därtill förstärks resultatets generaliserbarhet ytterligare av att resultatet bygger på dagstidningarnas gestaltning under en femtonårsperiod (Esaiasson et al. 2012). Resultatet går möjligen också att överföra till andra kanaler och medier, dels med grund i ovan framförda argument, dels då det är rimligt att dagstidningarna sätter dagordningen för vilka nyheter samt med vilken gestaltning dessa nyheter får genomslag i såväl andra tidningar som på tv och i radio. Man bör dock ha i åtanke att institutionella, redaktionella, ekonomiska och marknadsmässiga faktorer spelar in gällande hur gestaltningar tar sig till uttryck.

Med grund i det stora antalet artiklar som låg till grund för den kvalitativa innehållsanalysen, går det även att generalisera sett till dess resultat gällande användningen av mediedramaturgiska grepp. Att de retoriska greppen *pathos* och *movere* samt berättarteknikerna *intensifiering*, *polarisering*, *stereotypisering* *tillspetsning* och *personifiering* förekom i dagstidningarnas alarmerande artiklar, tror vi är förenligt med alarmerande gestaltningar av andra hälsorisker och alarmerande gestaltningar i andra medier och kanaler. På samma sätt tror vi att de retoriska greppen *logos*, *docere* och *delectare* samt berättarteknikerna *förenkling* och *konkretisering* förekommer i sakliga och lugnande gestaltningar av andra hälsorisker samt i sakliga och lugnande gestaltningar i andra medier och kanaler.

En svaghet med vår studies resultat är dock att vi inte kan fastslå om dagstidningarna de facto upprätthåller sin generella sakliga gestaltning då faktiska, akuta och problematiska hälsorisker verkligen föreligger. Tidigare studier som har riktat in sig på specifika, uppmärksammade och intensiva fall av olika hälsorisker, där det har varit ett osäkert läge, tidspress att få ut information och ett bristfälligt informationsunderlag, har konstaterat hur en alarmerande gestaltning främst används (Frewer, Rowe & Sjöberg, 2000; Swinnen, McCluskey & Franken, 2005; Barnett et

al., 2014; Andersson Odén & Gherseti, 2010). Under den kvantitativa innehållsanalysen kunde även vi notera att en alarmerande gestaltning ofta förekom vid epicentrumet av 2000-talets mest uppmärksammade hälsorisker, såsom larmet om akrylamid, dioxin i kött och bisfenol A i olika livsmedel. För att stärka studien och kunna konstatera huruvida dagstidningarnas sakliga gestaltning verkligen är gällande vid reella, akuta och problematiska hälsorisker och inte ersätts av en alarmerande gestaltning, så hade det varit möjligt att låta analysobjekten för vår kvalitativa innehållsanalys utgöras av artiklar från de mest uppmärksammade hälsoriskerna.

Saklig gestaltning med positiva följder

Fastställandet av att DN och SvD:s gestaltning av kemiska hälsorisker i livsmedel generellt sett har en saklig gestaltning innebär flertalet positiva följder. Ur tidningens perspektiv kan själva gestaltningen i sig bidra till att bibehålla tidningens tilltro och legitimitet hos läsarna och därav också stärka tidningens *ethos*. Därtill kan den sakliga gestaltningens användande av tydligt redovisade, välkända och legitima källor även föra med sig positiva följder för dagstidningarnas *ethos* då det ger uttryck för en gedigen, trovärdig och välgrundad rapportering. Att dagstidningarna tillskrivs detta starka *ethos* – upplevs som trovärdiga aktörer med en god moral och karaktär, får än mer betydelse ur dagstidningarnas perspektiv då det i slutändan är det som möjliggör deras fortlevnad. Utan förtroende, inga läsare, utan läsare, inga annonsörer, utan annonsörer, minskade finansiella intäkter.

Ur ett bredare perspektiv är den sakliga gestaltningen även att föredra då rapporteringen inverkar på allmänhetens riskperception (Coleman, 1993; Morton & Duck, 2001; Yanovitzky 2002). Genom att dagstidningarnas gestaltningar aktiverar olika idéer, värderingar och känslor hos allmänheten, så påverkar det i sin tur hur allmänheten själva uppfattar och tänker kring fenomenet som gestaltas (Entman, 1993). Det innebär att den sakliga rapporteringen följaktligen reducerar uppkomsten av en onödig, obefogad och överdriven oro hos allmänheten för såväl den personliga och allmänna hälsan som för olika livsmedel. Det kan jämföras med den alarmerande rapporteringen kring fågelinfluensan som fick hundratusentals svenskar att massvaccinera sig (Andersson Odén & Gherseti, 2010), eller med den alarmerande rapporteringen om akrylamid i chips som bidrog till att försäljningen av chips minskade hastigt (Löfstedt, 2003).

Ytterligare positiva följder av att dagstidningarnas rapportering har en saklig gestaltning är det faktum att rapporteringen även inverkar på hur myndigheter och andra ansvariga kan arbeta alternativt arbetar med risken (Mral & Vigsø, 2014; Yanovitzky, 2002). En saklig gestaltning kan således underlätta myndigheters och andra inblandade aktörers arbete med att hantera hälsorisken samt få allmänheten att agera i enlighet med deras direktiv. För dessa aktörer är en saklig rapportering även att fördrå för deras möjlighet att upprätthålla sin legitimitet och acceptans hos allmänheten då de vanligen utgör källan till de kemiska hälsoriskerna som dagstidningarna rapporterar om. Det nämnda innebär även att en saklig gestaltning kan gynna forskare och deras tilltro samt acceptans hos allmänheten, i de fall de står bakom upptäckten av nya hälsorisker.

Därtill bidrar den sakliga gestaltningen till att inte urvattna betydelsen av begreppen larm och hälsorisk hos allmänheten. En överdriven och dramatisk rapportering kan

ge till följd att begreppen tappar dignitet hos allmänheten, vilket kan innebära att dagstidningarnas nästkommande rapporteringar om faktiska hälsolarm inte upplevs som trovärdiga och pålitliga.

Aktörer med egenintressen

Något som förvånade oss under vår studie var den stora mängd artiklar som vi hittade, 556 stycken. Fördelat på de två dagstidningarna och den femtonåriga insamlingsperioden publiceras det en artikel om kemiska hälsorisker i livsmedel omkring var tredje vecka i respektive tidning. Orsakerna till ämnets mediala uppmärksamhet diskuterades under resultat och analys för frågeställning ett. Här vill vi dock fördjupa de tankarna genom att sammankoppla dem med de källor som vanligtvis står bakom forskningen och studierna angående hälsoriskerna.

En bidragande faktor till mängden rapportering tror vi kan vara att kemiska hälsorisker i livsmedel är ett ämnesområde där källor i form av forskare, producenter, myndigheter, politiker och andra intressegrupper kan ha affärsmässiga avsikter, politiska intressen eller agendor för särintressen. Aktörer kan exempelvis gynnas av en rapportering om nya forskningsrön gällande hur en viss kemikalie anses ha en större skadlig hälsoeffekt än vad som tidigare var känt, vilket kräver beslut om nya tillåtna gränsvärden. Andra aktörer kan i sin tur gynnas av att deras forskning får stor publicitet då det ger legitimitet och uppmärksamhet till dem själva och deras forskningsåte. Därutöver kan nya upptäckter om kemikalier i livsmedel innebära ekonomiska vinster, dels för forskare och myndigheter då de eventuellt tilldelas pengar för att forska vidare om den nya upptäckten, dels för olika producenter som ges bidrag för att exempelvis kunna använda nya typer av bekämpnings- och gödningsmedel där de hälsofarliga kemikalierna inte förekommer. Det nämnda kan således bidra till att olika källor tenderar att fungera som lobbyister som erbjuder dagstidningarna en ny upptäckt, som de dessutom får ensamrätt att rapportera om. Då det nästintill färdiga materialet från källorna bidrar till en snabb, enkel och billig produktion i kombination med att ämnet stämmer väl överens med medielogiken och kraven för nyhetsvärdering, så är det möjligt att dagstidningarna nappar på betet.

Problematiken med att källorna kan ha egna agendor är att det kan ge upphov till rapporteringar om hälsorisker grundade i resultat, studier och uttalanden som i första hand inte syftar till att informera om en hälsorisk, utan som istället syftar till att förverkliga och möjliggöra källans särintressen. De negativa följderna är att det kan skapa onödigt oro och rädsla hos allmänheten för såväl den personliga hälsan som för olika livsmedel. Det kan även medföra negativa konsekvenser för de aktörer som missgynnas av källornas egenintressen. Därtill kan det försvaga dagstidningarnas *ethos* om det i efterhand uppdagas att rapporteringen om en hälsorisk var ogrundad, överdriven eller rentav felaktig. Det nämnda visar på hur det är av än större betydelse att dagstidningarna lever upp till de lagar och förordningar gällande källkritik som journalisterna förväntas efterleva (sjf.se), då rapporteringen berör ett ämne där det finns finansiella, politiska och andra typer av vinningar med en viss typ av gestaltning.

Ytterligare en problematik med det ovan framförda resonemanget är att det även kan bli en uppsjö av artiklar gällande olika hälsorisker i livsmedel. Dilemmat med mängden artiklar är att de på samma sätt som en överdriven och dramatiserad rapportering, kan urvattna betydelsen i begreppen larm och hälsorisk. Trots att

rapporteringen är saklig, tillskrivs en källa och antas tyda på en verklig hälsorisk så kan för mycket rapportering om ämnet leda till en mättnadskänsla hos allmänheten som gör att de slår dövörat till. Inte minst då det även rapporteras om en mängd andra hot, risker och faror för den personliga och allmänna hälsan. På sikt kan det leda till att de mest allvarliga kemiska hälsoriskerna således inte tas på allvar då de försvinner i bruset av alla andra mindre larm.

Kritisk granskning i allmänhetens tjänst

Slutligen kan man ställa sig frågan; varför gestaltar tidningar kemiska hälsorisker i livsmedel? Är det för att anamma myndigheternas roll som informationsförmedlare av olika hälsorisker i livsmedel eller för att anamma rollen som granskare av obefogade och överdrivna larm? Sett till vårt resultat går det att konstatera att dagstidningarna främst agerar språkrör och mediala exponeringsarenor för olika aktörer som är verksamma informationsförmedlare inom området kemiska hälsorisker i livsmedel, såsom myndigheter, inspektioner, organisationer, universitet, forskarteam etc. En av dagstidningarnas två uppgifter enligt 1994-års pressutredning är att informera, vilket gör att denna roll som de anammar är befogad.

Samtidigt framhåller 1994-års pressutredning att den andra uppgiften för dagstidningarna är att granska (Hadenius et al. 2011). Medier, och däribland tidningarna, benämns även som en tredje statsmakt med uppgift att kritiskt granska beslut och åtgärder (Nohrstedt & Nordlund, 1993). Tänkvärt är således det faktum att vi under vår femtonåriga insamlingsperiod fann enbart 59 artiklar som var kritiska av hälsoriskerna. Fler artiklar av denna karaktär skulle således vara önskvärt, för att dels granska sanningshalten, tillförlitligheten och relevansen i larmen om hälsoriskerna, dels granska aktörernas eventuella bakomliggande egenintressen med att få medieuppmärksamhet. Granskande och kritisk journalistik är dock resurskrävande både i form av tid och pengar, vilket kan förklara varför den inte förekommer i större utsträckning. Därtill innebär risksituationer ofta lägen då information snabbt måste förmedlas till allmänheten, vilket också kan förklara varför en granskande gestaltning förekommer i mindre utsträckning. Likväl krävs en sådan journalistik då det dessutom går att ifrågasätta huruvida de aktörer som utgör källorna, själva skulle meddela dagstidningarna om felaktiga larm och rapporter som de tidigare har gått ut med, då det kan skada deras förtroende och anseende samt uppfattningen gällande hur de sköter sitt ansvarsområde.

En mer granskande och kritisk gestaltning handlar därmed om en journalistik som möjliggör ett ansvarsutkrävande och att någon kan hållas till svars när ogrundade, överdrivna eller orelevanta hälsorisker uppdagas. Därtill handlar en mer granskande och kritisk gestaltning även om att medborgarna ges möjlighet att bedöma och hantera en hälsorisk grundat i en självständig, neutral och korrekt rapportering. Något som är av än större vikt sett till att dagstidningarna utgör ett av de medier som allmänheten främst får sin information angående risker ifrån. För dagstidningarnas del innebär en mer granskande och kritisk gestaltning dessutom att dagstidningarna kan upprätthålla sitt *ethos* hos allmänheten, det vill säga att de fortsätter att upplevas som trovärdiga aktörer med en god moral och karaktär.

Med grund i ovan nämnda är efterfrågan av en mer kritisk och granskande journalistisk följaktligen befogad, men kanske främst för att förhindra att allmänheten ska gå runt och oro sig för vargen i onödan, springa när den inte kommer, för att slutligen stå lugnt och stilla när han väl tassar fram.

Vidare forskning

För att bredda och fördjupa kunskapen inom ämnesområdet är ett annat val av analysobjekt att föredra. Med ett annat kanal- eller medieval, skulle det vara möjligt att dels undersöka vilka gestaltningar allmänheten får ta del av beroende på vilken kanal och vilka medier de använder, dels diskutera vilka konsekvenser det nämnda kan innebära. Kunskap till ämnesområdet skulle även kunna tillföras med ett sändarperspektiv. Förslagsvis skulle man kunna undersöka hur journalisterna tänker kring nyhetsvärdering, rapportering samt källkritik gällande ämnet kemiska hälsorisker i livsmedel, alternativt undersöka hur anställda på exempelvis Livsmedelsverket anser att dagstidningarna förhåller sig till såväl Livsmedelsverket som andra aktörers rapporter om hälsofaror och vad dagstidningarnas gestaltning medför för konsekvenser för myndigheternas arbete och tilltro. Vidare forskning skulle även kunna utgöras av ett mottagarperspektiv med syfte att belysa hur allmänheten uppfattar dagstidningarnas gestaltning av kemiska hälsorisker. Det skulle kunna ge svar på om dagstidningarna påverkar allmänhetens riskperception och om deras rapportering anses ge tillräcklig information för allmänhetens möjlighet att bedöma samt hantera hälsorisken.

REFERENSER

- Allan, S. (2002) *Media, risk and science* Buckingham: Open University Press
- Altheide, David L. (1996) *Qualitative Media Analysis*, Thousand Oaks California: Sage Publications
- Andersson Odén, T. & Ghersetti, M. (2010) *Pandemin som kom av sig. Om svininfluensan i medier och opinion*, JMG, Göteborgs universitet
- Andersson Odén, T., Ghersetti, M. & Wallin, U. (2008) *När boten kommer nära: fågelinfluensa och tuberkulos i svensk medierapportering*. JMG: Göteborgs universitet
- Andersson Odén, T., Ghersetti, M. & Wallin, U. (2005) *Tsunamins genomslag: en studie av svenska mediers bevakning*. Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten, KBM:s temaserie 2005:13
- Atterstam, I. (2007-04-29) *När larvet blir farligare än giftet*, Svenska Dagbladet, Tillgänglig på http://www.svd.se/nyheter/inrikes/nar-larvet-blir-farligare-an-giftet_222951.svd (29/4-2015)
- Barnett, J., De Brún, A., McConnon, Á., Regan, Á., Shan, L., van der Sanden, M.C.A. & Wall, P. (2014) Food crisis coverage by social and traditional media: A case study of the 2008 Irish dioxin crisis, *Public understanding of science*, Vol. 23 No. 8:911-928, Sage publications
- Beck, U. (2005) *Risksambället – På väg mot en annan modernitet*, Göteborg: Daidalos
- Bergman, Å., Heindel J., Jobling, S., Kidd, K., A. & Zoeller, T., (2013) *State of the science of Endocrine Disrupting Chemicals 2012*, WHO World Health Organization, Tillgänglig på <http://www.who.int/ceh/publications/endocrine/en/> (21/3-2015)
- Boijs, K. (2002-04-25) *Den farliga maten: En av de största cancerorsakerna*, Dagens Nyheter, (12/5-2015)
- Booker C. & North, R. (2008) *Scared to death. The anatomy of a Very Dangerous Phenomenon*, Bloomsbury Academic
- Bryman, A. (2011) *Sambällsvetenskapliga metoder*, Malmö: Liber
- Cassirer, P. (1997) *Huvudlinjer i retorikens historia*, Lund: Studentlitteratur
- Coleman, C.-L. (1993) The influence of mass media and interpersonal communication on societal and personal risk judgements. *Communication research*, Vol. 20 No. 4:611-628 Sage publications
- Dagens Nyheter (2002-04-24) *Cancerlarm om stekt mat*, Dagens Nyheter, (12/5-2015)
- EFSA – European Food Safety Authority, (2013) *The 2010 European Union Report on Pesticide Residues in Food*, EFSA Journal 2013; 11(3):3130
- Ennart, H. (2014-04-27) *Kemikalier hittade i nio av tio frukter*, Svenska Dagbladet, Tillgänglig på http://www.svd.se/nyheter/inrikes/kemikalier-hittade-i-nio-av-tio-frukter_3503286.svd (10/4-2014)
- Ennart, H. (2003-07-13) *Livsfarligt gift i svensk mat*, Svenska Dagbladet, Tillgänglig på http://www.svd.se/nyheter/inrikes/livsfarligt-gift-i-svensk-mat_100410.svd (10/4-2014)
- Entman M., R. (1993) *Framing: Toward Clarification of a Fractures Paradigm* Journal of Communication vol. 43(4) s.51–58
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (red.) (2012) *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*, (4., [rev.] uppl.) Stockholm: Norstedts juridik.
- Frewer, L., Rowe, G. & Sjöberg, L. (2000) Newspaper reporting of hazards in the UK and Sweden, *Public understanding of science*, Vol. 9. No. 1: 59-78
- Ghersetti, M. (2004) Sensationsjournalistikens mekanismer, i Nord, L & Strömbäck, J

- (red.) *Medierna och demokratin* Lund: Studentlitteratur
- Hadenius S., Weibull, L. & Wadbring, I. (2011) *Massmedier, press, radio och tv i den digitala tidsåldern* Falun: Ekerlids förlag
- Hall, S. et al. (1987) *Policing the Crisis. Mugging, the State and Law and Order*, London: Palgrave MacMillan.
- Hansson, E. & Karlsson, K. (2008-12-26) *Vindruvor och paprikor är rena giftcocktails*, Dagens nyheter, Tillgänglig på <http://www.dn.se/debatt/vindruvor-och-paprikor-ar-rena-giftcocktails/> (21/3-2015)
- Hvitfelt, H. (2003) *Nyheter vid kriser*, Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten
- Håkansson, N. (2004) Politiker och journalister – kamp om presentation och representation, i Nord, L & Strömbäck, J (red.) *Medierna och demokratin* Lund: Studentlitteratur
- Jacobsson, D (2010) *Viruset och vaccinet. Larmrapporter med högt tonläge om faror i livsmedel får dock ofta företräde för saklig information och noga avvägda beslut om risker*. JMG: Göteborgs universitet
- Jarlbro, G. (2010) *Hälsokommunikation*, Lund: Studentlitteratur AB
- Jarlbro, G. (2004) *Krisjournalistik eller journalistik i kris? – En forskningsöversikt om medier, risker och kriser*, Krisberedskapsmyndigheten KBM:s temaserie 2004:1, Stockholm: Edita Ljunglöfs
- Johannesson, K. (2013) *Retorik eller konsten att övertyga*, Stockholm: Nordstedts
- Johansson, B. (2004) Journalistikens nyhetsvärderingar, i Nord, L & Strömbäck, J (red.) *Medierna och demokratin* Lund: Studentlitteratur
- Löfstedt, R. (2003) Science Communication and the Swedish Acrylamide Alarm, *Journal of Health Communication: International Perspectives*, Vol. 8 No. 5:407-432
- Magnusson, S., E. *Risk*, Nationalencyklopedin, Tillgänglig på <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/risk> (21/3-2015)
- Morton, T.A. & Duck, J.M. (2001) Communication and health beliefs. Mass and interpersonal influences on perceptions of risk to self and others. *Communication Research*, Vol. 28 No. 5:602-626
- Mral, B. (2012) Retorikanalys av medietexter, i Ekström, M. (Red), *Mediernas språk* (s. 62- 88). Malmö: Liber AB
- Mral, B. & Vigsø, O. (2013) *Krisretorik – Retoriska aspekter på kriskommunikation*, Retorikförlaget, Mral, B. & Vigsø, O. (2014) *Efter Fukushima-katastrofen, Kriskommunikation och mediebevakning i Sverige och Tyskland* Karlstad: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap
- Nilsson, S. (2012) Kvantitativ innehållsanalys, i Ekström, L. & Larsson L. (Red), *Metoder i kommunikationsvetenskap* (s. 119-149). Lund: Studentlitteratur AB
- Nohrstedt, S. A. & Nordlund, R. (1993) *Medier i kris – en forskningsöversikt över mediernas roll vid kriser* Stockholm, Styrelsen för psykologiskt försvar
- Nord, L. & Strömbäck, J. (2002) *Tio dagar som skakade världen – En studie av mediernas beskrivningar av terrorattackerna i USA och kriget i Afghanistan hösten 2001*, Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar
- Nord, L. & Strömbäck, J. (2005) *Hot på agendan – En analys av nyhetsförmedling om risker och kriser*,
- Nord, L. (2008) *Hotfulla nyheter* Sundsvall: Demokratiinstitutet DEMICOM rapport
- Nord, L. & Strömbäck, J. (red.) (2004) *Medierna och demokratin* Lund: Studentlitteratur
- Krisberedskapsmyndigheten KBM:s temaserie 2005:7, Edita Västerås
- Rydstedt, R. (1993) *Retorik*, Lund: Studentlitteratur
- Sandberg, H. (2004) *Medier och fetma. En analys av vikt*. Sociologiska institutionen:

Lunds universitet

Shoemaker, P. J. & Cohen, A. A. (2006) *News Around the World. Content, Practitioners, and the Public*, New York: Routledge

Strömbäck, J. (2009) *Makt, medier och samhälle*. Kristianstad: Kristianstad Boktryckeri AB

Svenska Dagbladet (2002-04-24) *Larm om cancergift i vanliga matvaror*, Svenska Dagbladet, (12/5-2015)

Svenska Journalistförbundet, *Publicitetsregler*, Tillgänglig på

<https://www.sjf.se/yrkesfragor/yrkesetik/spelregler-for-radio-och-tv/publicitetsregler>

(15/4-2014)

Swinnen, J.F.M., McCluskey J.J & Francken, N. (2005) Food safety, the media and the information market, *Agricultural Economics* Vol. 32 No. 1:175-188

Tidningarnas Telegrambyrå (2015-02-19) *Arsenik hittat i ris*, Svenska Dagbladet, Tillgänglig på

http://www.svd.se/nyheter/inrikes/arsenik-i-ris_4346659.svd

(21/3-2015)

Tidningarnas Telegrambyrå & Svenska Dagbladet (2002-04-24) *Larm om cancergift i baslivsmedel*, Svenska Dagbladet, Tillgänglig på

http://www.svd.se/nyheter/inrikes/larm-om-cancergift-i-baslivsmedel_50759.svd

(12/5-2015)

tns-sifo (2014) *Räckviddsutveckling Orvesto Konsument 2006:1 - 2014:3*, tns-sifo.se,

Tillgänglig på

http://www.tns-sifo.se/media/521222/r_ckviddsutveckling_2006_1-2014_3.pdf

(24/3-2015)

Thurén, T. (2013) *Källkritik*, 3., [rev. och omarb.] uppl. Stockholm: Liber

Vigsø, O. (2012) Retorisk analys, i Ekström, L. & Larsson L. (Red), *Metoder i*

kommunikationsvetenskap (s. 215-241). Lund: Studentlitteratur AB

Yanovitzky, I. (2002) Effect on news coverage on the prevalence of drunk-driving behaviour: Evidence from a longitudinal study. *Journal of studies on Alcohol*, No. 3:342-351

Örstadius, K. (2014-02-26) *Dödliga bakterier an finnas i pålägg*, Dagens nyheter, Tillgänglig på

<http://www.dn.se/nyheter/sverige/dodliga-bakterier-kan-finnas-i-palagg/>

(10/4-2014)

BILAGA 1 – KODSCHEMA

Identifieringsvariabler

V1 = Nummer

Under denna variabel var inga variabelvärden tillgängliga, utan analysenhetens nummer skrevs direkt i kodschemat, för att på ett systematiskt sätt kunna samordna alla enheter då de kodades.

V2 = Tidning (Anger vilken tidning som kodades.)

Variabelvärden: 1 = Dagens Nyheter, 2 = Svenska Dagbladet

V3 = Årtal för publicering (Anger vilket årtal som den analyserade tidningens artikel publicerades.)

Variabelvärden: 1 = 2000, 2 = 2001, 3 = 2002, 4 = 2003, 5 = 2004, 6 = 2005, 7 = 2006, 8 = 2007, 9 = 2008, 10 = 2009, 11 = 2010, 12 = 2011, 13 = 2012, 14 = 2013, 15 = 2014

V4 = Publicerings-ID (Anger vilket datum som den analyserade tidningens artikel publicerades.)

Under denna variabel angavs inget variabelvärde, utan datumet skrevs direkt i kodschemat.

V5 = Rubrik (Anger de två första orden i rubriken.)

Under denna variabel angavs inget variabelvärde, utan rubrikens två första ord skrevs direkt i kodschemat. För de artiklar som saknade en rubrik, skrevs inget i kodschemat.

Innehållsvariabler

V6 = Ämne

Under denna variabel angavs inget variabelvärde, utan den typ av kemikalie som artikeln berörde skrevs direkt i kodschemat.

V7 = Rapporteringens karaktär (Anger karaktären på budskapet i rubriken och artikeln som helhet.)

Variabelvärden:

1 = Alarmerande – Artikelns innehåll har fokus på hur farlig den nya hälsorisen är, utan att ge konkret fakta eller information om vem som säger att hälsorisen är en fara, vilken målgrupp som är utsatt, när målgrupp är utsatt samt hur målgruppen ska skydda sig. Innehållet presenteras med dramatiska och värdeladdade ord.

2 = Saklig – Artikelns innehåll fokuserar på att framhålla fakta och information om hälsorisen, utan inblandning av värdeladdade ord. Innehållet ger publiken en tydlig bild om vem som säger att det är en hälsorisk, vilken målgrupp som är utsatt, när målgruppen är utsatt samt hur målgruppen ska skydda sig.

3 = Lugnande – Artikelns innehåll framhåller hur den aktuella hälsorisen som det rapporteras om inte utgör någon risk för den allmänna och personliga hälsan, då olika åtgärder har vidtagits.

4 = Kritisk – Artikelns innehåll ifrågasätter alternativt ställer sig kritisk till den hälsorisk, som enligt en källa anses föreligga. Artikeln kan exempelvis ställa sig kritisk till hälsorisen som sådan, alternativt till den forskning den baseras på etc.

5 = Tvetydig – Artikelns innehåll ger dubbla budskap då den låter olika källor med olika uppfattningar om hälsorisen komma till tals. Då artikeln inte klargör hur publiken ska förhålla sig till de dubbla budskapen och dessutom låter de motstridiga uttalandena stå för sig själva, skapas en otydlighet. Publiken lämnas oviss om vad den kemiska hälsorisen faktiskt innebär samt vad den har för konsekvenser för den personliga hälsan.

6 = Okodbar – Artikelns innehåll går inte att koda till något av de övriga variabelvärdena.

BILAGA 2 – PROTOKOLL

Artikeln som helhet

Rubriken

- Är rubriken alarmerande eller saklig?
- Innehåller den alarmerande ord såsom; fara, larm, död, gift, risk, kemikalier, sjuk?

Artikeln – Information om risken

- Framgår det vilken hälsorisk det aktuella livsmedlet innebär?
- Framhålls vem/vilken målgrupp som är utsatt?
- Framhålls det när det är en hälsorisk, exempelvis hur mycket måste man äta av livsmedlet för att kunna drabbas?
- Framhålls tips, råd eller lösningar på hur man kan undvika risken?

Artikeln – Framställningen av risken

- Hur framställs den aktuella situationen angående hälsorisken – som katastrofal, hotfull, problematisk, neutral, ingen fara, otydlig etc.?
- Används värdeladdade, dramatiserade och skräckinjagande ord? I så fall hur?
- Garderar avsändaren sig, d.v.s. uttrycker att hälsorisken ”kan vara farlig”, ”det kan finnas risk för”, ”eventuellt leda till”? I så fall hur?
- Är avsändare ifrågasättande, kritisk eller skeptiskt till hälsorisken det rapporteras kring? Hur tar det sig till uttryck i artikeln?

Användning av mediedramaturgi

Retorik

- Vilken/vilka av retorikens plikter karakteriseras artikelns rapportering av och hur tar det sig till uttryck?

* *Docere* – rapporteringen är undervisande, upplysande och informerande.

* *Delectare* – rapporteringen är behagande på så sätt att den upplevs förtroendeingivande och betryggande.

* *Movere* – rapporteringen är känslomässigt laddad såtillvida att den inverkar på mottagarnas känslor.

- Vilken/vilka av retorikens appellformer karakteriseras artikelns rapportering av och hur tar det sig till uttryck?

* *Logos* – rapporteringen är informativ, faktabaserad, neutral, objektiv och saklig.

* *Ethos* – rapporteringen tillskrivs en källa, som anses allmänt känd och tillförlitlig.

* *Pathos* – rapporteringen har värdeladdade ord, spelar på mottagarnas känslor och sinnestillstånd samt har en iögonfallande och dramatisk stil.

Berättartekniker för att informera och förenkla

- *Personifiering*

* *Personifieras* frågan/händelsen som artikeln handlar om för att således konkretisera och förenkla artikelns innehåll? Hur tar det sig i så fall till uttryck?

* Används *personifiering* på något annat sätt?

- *Konkretion*

* Fokuserar artikeln på en konkret händelse/situation för att förenkla för mottagarna? Hur tar det sig i så fall till uttryck?

* Används *konkretion* på något annat sätt?

- *Polarisering*

* Används *polarisering* (två åsikter ställs mot varandra) för att förenkla, om det finns olika uppfattningar kring det artikeln handlar om? Hur tar det sig i så fall till uttryck?

* Används *polarisering* på något annat sätt?

- *Tillspetsning*

* Är innehållet i artikeln kort, klart och tydligt till den grad att det underlättar mottagarens förståelse av artikelns innehåll? Hur tar det sig i så fall till uttryck?

* Används *tillspetsning* på något annat sätt?

- *Förenkling*

* Är innehållet i artikeln förändrat så pass mycket att det upplevs lättförståeligt och lättmottagligt för mottagarna?

* Används *förenkling* på något annat sätt?

- *Stereotypisering*

* Används berättartekniken *stereotypisering* för att mottagarna lättare ska kunna känna igen sig i artikelns innehåll? Hur tar det sig i så fall till uttryck?

* Används *stereotypisering* på något annat sätt?

Berättartekniker för att dramatisera och intensifiera

- *Personifiering*

* *Personifieras* frågan/händelsen som artikeln handlar om för att skapa mer känslor och dramatik, genom att exempelvis anspela på att "du som också är mamma kan drabbas". Hur tar det sig i så fall till uttryck?

* Används *personifiering* på något annat sätt?

- *Konkretion*

* Bortser artikeln från den mer övergripande generella bilden och ser bara till ett enskilt fall och drar slutsatser utifrån detta? Hur tar det sig i så fall till uttryck?

* Används *konkretion* på något annat sätt?

- *Polarisering*

* Används *polarisering* (två åsikter ställs mot varandra) för att skapa mer dramatik, intensitet och

känslor kring det artikeln handlar om? Hur tar det sig i så fall till uttryck?

* Används *polarisering* på något annat sätt?

- *Tillspetsning*

* Är innehållet i artikeln så pass kort att det upplevs som om information fattas för mottagarnas möjlighet att bedöma den aktuella risken? Hur tar det sig i så fall till uttryck?

* Används *tillspetsning* på något annat sätt?

- *Förenkling*

* Är innehållet i artikeln förenklat så pass mycket att det upplevs som om information fattas för mottagarnas möjlighet att bedöma den aktuella risken? Hur tar

det sig i så fall till uttryck?

* Används *förenkling* på något annat sätt?

- *Intensifiering*

* Används *intensifiering* för att intensifiera artikelns innehåll och göra det mer uppseende- och intresseväckande? Hur tar det sig i så fall till uttryck?

* Används *intensifiering* på något annat sätt?

- *Stereotypisering*

* Används berättartekniken *stereotypisering* för att mottagarna ska känna identifikation och bli mer skrämnda av artikelns innehåll, då de exempelvis tillhör den grupp som artikeln avser? Hur tar det sig i så fall till uttryck?

* Används *stereotypisering* på något annat sätt?

Artikelns källa

Artikelns källa

- Finns det någon/några källor till informationen i artikeln, i så fall vilken/vilka? Exempelvis forskning från Livsmedelverket, EFSA, Naturskyddsföreningen eller någon annan typ av källa exempelvis en forskare, expert, läkare eller myndighetsperson som uttalar sig?

- Om det hänvisas till en forskning anges: när (årtal), av vem, hur (exempelvis antal medverkande i forskningen, åldersgrupp, kön etc.) och var forskningen är gjord samt var den finns publicerad?

- Upplevs källan vara en källa som är allmänt känd av allmänheten?

- Upplevs källan vara en källa som anses vara tillförlitlig av allmänheten?

BILAGA 3 – ARTIKLAR TILL KVALITATIV INNEHÅLLSANALYS

Dagens Nyheter

- 03-01-29, Nationella giftlarm ska undvikas inom EU, Sigrid Böe
03-05-03, Ett år efter akrylamid-larmet, en mediestorm blåste upp, Lasse Granstrand
06-10-22, Livsmedelslarmen ökar i Europa
07-09-01, Fisk mer nyttigt än skadligt
09-04-11, Tillverkare backar om kritiserad färg, Yvonne Perkins
09-05-24, Mat oroar mer än terror
09-09-15, Butiker inför åldersgräns för energidryck, TT
09-11-06, Gränsvärden för gift i maten föråldrade, Peter Letmark
09-11-19, Barn får i sig en cocktail av gifter, Peter Letmark
10-06-21, Grillad korv – med flamskyddsmedel, Mattias Boström & Testfakta
11-11-24, Studie om gift i fisk görs om, Emma Löfgren
11-11-12, Förbjudet gift i ris. DN testar basmatiris på storpack, Martin Hansson & Testfakta
12-03-03, Varning för kadium i mjöl, Martin Hansson
14-07-03, Höll inne larm om förorenat fläsk, Jannike Kihlberg
14-07-19, Ny grilltrend kan leda till magsjuka. – Livsmedelsverket slår larm, Caroline Englund

Svenska Dagbladet

- 02-04-26, WHO oroas av de svenska rönen, Gunilla von Hall
02-05-26, Frågetecken för cancerlarm, Inger Atterstam
05-03-16, Akrylamid ökar inte cancerrisk, Inger Atterstam
05-04-10, Är det rätt att avstå aljuicen?, Inger Atterstam, Susanna Baltscheffsky & Fredrik Sjöberg
05-07-13, Dödligt nervgift söks i algerna, Annika Engström
05-10-18, Råd om alkohol står kvar trots nya rön, Karin Thurfjell
06-03-11, Besprutad mat värre än cancer, Milena Bergquist
06-05-06, EU dömer ut larm om att aspartam ger cancer, Henrik Ennart
06-09-22, Gifter i mat oroar Världsnaturfonden, Henrik Ennart
06-11-29, Bekämpningsmedel hittade i fruktpartier, Henrik Ennart
07-04-29, När larmet blir farligare än giftet, Inger Atterstam
07-07-24, Giftet dioxin i maten ökar inte cancerrisken, Anne Pettersson TT
07-11-24, Miljögift i frukt och grönsaker ökar, Henrik Ennart
08-01-22, Kaffe inget för gravida, Anna-Lena Haverdahl
08-08-16, Salmonellasmittat kött i snabbmatskedja, Simon Bynert
08-10-05, Varför ger forskarna inga entydiga svar?, Inger Atterstam
08-10-29, Vin innehåller rester av bekämpningsmedel, Johanna Ekström
08-12-08, Varning för fläsk från Irland, Emma Johannisson
09-02-02, Innehåller mitt äppelmos bensen?, Henrik Ennart
10-12-07, Hur farlig är smittan?, Mattias Magnusson
12-06-04, Konserver källa till omstridd kemikalie, Henrik Ennart
12-06-05, Rödgröna kräver stopp för bisfenol. Svårt välja bort kemikalierna, Henrik Ennart & Josefin Pehrson
12-12-19, Larm minskade inte akrylamidhalten, Mikaela Åkerman
13-03-18, Kontroll brister för ägg i maten, Anna-Britta Ståhl
14-04-29, Livsmedelsverket tonar ned giftlarm, Emelie Nyman & Mikaela Åkerman